

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Jiří Kadlec

Právní úprava včelařství

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: **Prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.**

Katedra: **Katedra práva životního prostředí**

Datum vypracování práce: **10. Března 2009**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V _____ dne _____ rok _____ podpis

Děkuji panu profesoru JUDr. M. Damohorskému DrSc. za ochotné a přínosné konzultace a užitečné rady. Dále děkuji právničce ČSV paní Mgr. J. Machové a všem zaměstnancům Ministerstva zemědělství, Státní veterinární správy, Výzkumného ústavu včelařského v Dole a dalším, kteří mi ochotně pomáhali získávat potřebné informace k danému tématu.

Obsah:

1.	Úvod	1
2.	Historie včelařského práva	2
4.	Sousedská práva	4
4.1	Obtěžování včelami	5
4.2	Právo k roji.....	9
5.	Odpovědnost ve včelařství.....	10
5.1	Odpovědnost za škodu	10
5.1.1	Odpovědnost za škodu způsobenou včelami	11
5.1.2	Odpovědnost za škodu způsobenou na včelách.....	12
5.2	Trestní a deliktní odpovědnost.....	13
5.2.1	Správní delikty	13
5.2.2	Trestné činy	14
5.2.3	Adhezní řízení	14
6.	Rostlinolékařská péče.....	15
6.1	Klasifikace přípravků.....	15
6.2	Rostliny navštěvované včelami.....	17
6.3	Povinnosti chovatelů včel	18
6.4	Povinnosti pěstitelů – ošetřovatelů.....	19
6.5	Letecká aplikace.....	19
6.6	Náhrada škody při otravě včel	20
6.7	Úhyny včelstev a povinnosti policie.....	23
6.8	Shrnutí	24
7.	Veterinární péče	25
7.1	Péče o zdraví včel a jeho ochrana.....	26
7.2	Mor včelího plodu.....	27
7.2.1	Ohlašovací povinnost chovatelů.....	28
7.2.2	Postup při podezření z výskytu nákazy.....	29
7.2.3	Mimořádná veterinární opatření při výskytu nákazy moru včelího plodu	29
7.2.4	Nedostatky současné právní úpravy.....	31
7.3	Varroáza.....	33
7.4	Mimořádná veterinární opatření.....	35

7.5	Náhrada nákladů a ztrát souvisejících s MVO	36
7.6	Přesuny včelstev kočováním.....	38
7.7	Státní správa ve veterinární péči	40
7.8	Shrnutí	42
8.	Šlechtění, plemenitba a evidence včel	43
8.1	Evidence včelstev.....	43
8.2	Šlechtění včel	44
8.3	Uznané chovatelské sdružení včely kraňské.....	44
8.4	Chovy včel.....	45
8.4	Česká plemenářská inspekce	46
9.	Produkty a služby včelařství	47
9.1	Produkce medu v České Republice a v EU.....	48
9.2	Výroba potravin	48
9.3	Povinnosti provozovatelů potravinářského podniku.....	49
9.4	Med jako potravin.....	50
9.5	Kvalita medu	51
9.6	Ochranná známka „Český med“	52
9.7	Označování medu	52
9.8	Prodej medu „ze dvora“	53
10.	Ekozemědělství a biomed.....	54
11.	Podpora chovu včel	55
11.1	„ Eurodotace“	55
11.2	Dotace na zazimované včelstvo.....	56
11.3	Dotace poskytované kraji	57
12.	Včelařství a daně	57
13.	Institucionální zajištění.....	57
14.	Závěr	59
15.	Slovník pojmů	61
16.	Seznam použité literatury	62
17.	Přílohy.....	65

Seznam zkratk

ČSV – Český svaz včelařský, OV ČSV – okresní výbor ČSV, ZO ČSV – základní (místní) organizace ČSV, VÚVČ Dol – Výzkumný ústav včelařský v Dole, SVS – Státní veterinární správa, KVS – krajská veterinární správa, VD – Varroa destructor, MZe – Ministerstvo zemědělství, MVO – mimořádné veterinární opatření, ObčZ – občanský zákoník.

1. Úvod

Včelařství jako takové existuje na zemi snad už od doby, kdy se naši kočovní prapředci usadili a začali si podmaňovat veškerou živou i neživou přírodu. Od doby kdy lidé poprvé domestikovali včely, se mnohé změnilo, i včely se změnily, dnes známe mnoho plemen včely medonosné (*Apis mellifera*), šlechtěním těch nejvhodnějších plemen se vědci snaží vyvinout dokonalou „supervčelu“, což přináší jak negativa, tak i pozitiva. Pozitivním jevem je to, že se včelařům zvyšují medné výnosy a zlepšují se užitné vlastnosti včely, negativním jevem je například to, že původní včelí obyvatelé území Čech a Moravy již neexistují a nová ušlechtilá včelstva v některých případech ztrácejí schopnost přirozeně se bránit proti škodlivým vlivům...(škůdci, nemoci).

Kromě toho, že včela bolestivě bodá, je také nesmírně užitečná. Už Albert Einstein vypočítal ve svém „včelím vzorci“, že pokud by vyhynuly včely, následovalo by je do čtyř let všechno živé na Zemi...tato smělá hypotéza je jistě velice zajímavá a do doby, než vědci geneticky či jinak modifikují rostliny, aby se opylovaly samy, bude role hmyzu a především včely jako hmyzí elity, nezastupitelná. Mimo svou opylovací činnost nám včely dávají med, vosk, propolis, pyl, jed a mateří kašičku, což jsou látky hojně užívané ve zdravotnictví a nesmírně ceněné, a nám, včelařům, kteří jsme propadli kouzlu tohoto ušlechtilého zájmu, přináší práce se včelami odreagování od strastí všedního dne a mnoho radostí. Bohužel, včelaření přináší i starosti.

Následkem globalizace se do České republiky dostávají nové nemoci, proti nimž je léčba stále složitější a jakkoliv člověk včelám pomáhá, je to právě on kdo se zároveň řadí mezi včelí škůdce. Zahrádkáři a zemědělci používající pro včely jedovaté postřiky, netolerantní a nepřející sousedé, kteří z různých důvodů nastříkají do úlu biolit nebo si jen tak pro radost nenápadně zapálí sousedův včelín, to jsou případy kdy škodnou je člověk. Nejhorší škůdci jsou ovšem lajdáčtí včelaři, kteří nepečují o svá včelstva, neprovádí pravidelnou kontrolu a neodhalí včelí mor, který u nich na včelnici vypukne. Od jejich nemocných včelstev se nakazí včely vzorných včelařů, kteří pak se slzami v očích musí pozorovat, jak likvidační komise likviduje plody jejich usilovné práce. Výmluva, že za úhyn včelstva může mor, je tedy pravdivá jen napůl. Oproti škodám, které na včelách způsobuje člověk, působí pak škody působené jinými živočichy, (např: sýkorky, rejsci, lasice, strakapoudi), zcela niterně. Jakkoliv je včelařství bohužel záležitostí, je smutným trendem poslední doby, že se množství včelařů

trvale snižuje, zatímco průměrný věk včelařské základny stoupá. Ubývání včelařů má za následek pokles včelstev a tedy i kvalitu opylení. Je to tím že v dnešní kybernetické společnosti dávají potencionální následovníci přednost spíše příjemnému posezení u počítače, a také tím, že nízké výkupní ceny medu nezaručují včelařům téměř žádné zisky a včelařské provozy jsou proto nerentabilní. Do Čech se z ciziny valí záplavy levného medu pochybné chuti a kvality, na skutečně český med zákazník v prodejně narazí jen výjimečně. Těmto a dalším problémům by měly zabránit účinné právní předpisy. Rozbor těchto více či méně povedených právních předpisů je obsahem této diplomové práce.

Hlavním důvodem proč jsem si vybral právě toto téma diplomové práce je skutečnost, že osobně již řadu let aktivně včelařím (od roku 1995). V současné době obhospodařuji 21 včelstev a o problematiku chovu včel se aktivně zajímám. Cílem diplomové práce je podrobné a komplexní zpracování včelařského práva, které je tvořeno mozaikou dílčích právních předpisů. Hlavními prameny, ze kterých vycházím, jsou jednotlivé zákony a jejich prováděcí předpisy, tak jak jsou uvedeny v následujících bodech. Při výkladu jednotlivých zákonných ustanovení je pracováno především s klasickou jazykovou a logickou metodou vědeckého zkoumání jednotlivých zákonných ustanovení. Tato práce je v souladu s právní úpravou účinnou k 1. březnu roku 2009.

2. Historie včelařského práva

Včelařství patřilo vždy mezi důležité obory. Až do 17. století byl med jediné běžně dostupné sladidlo a tomu odpovídal i význam jeho produkce. Včelařství bylo vážené řemeslo a byla mu zajištěna náležitá ochrana. Včelařením se zabývalo právo římské, městské právo české, významný pokrok přinesly včelařské patenty Marie Terezie z roku 1775 a 1776 a dále Obecný občanský zákoník z roku 1811.

Za doby císaře Karla IV. (1316 – 1378) začala vznikat první medařská sdružení, jejichž účelem bylo hájit zájmy medařské živnosti. Tato bratrstva se řídila tzv. artikulemi, jež upravovaly právní poměry členů bratrstva. Každý, kdo chtěl tehdy včelařit, musel se k medařskému právu přihlásit a zaplatit poplatek, tzv. přípožděné. Včelařské právo bylo zpočátku omezeno jen na právo rojové. To přiznávalo vlastnické právo k roji tomu, na jehož pozemku se roj usadil, vyjma včelaře, který si roj uhlídal, měl ho na očích a bez velkých obtíží jej mohl usadit.

Středověké včelařství nebylo nijak idylické. *Tehdejší včelaři se domnívali, že včely zlodějky může včelař vychovat s tím záměrem, aby jiným včelařům páchal škody. Loupeživá včelstva byla likvidována a jejich majitelé byli trestáni pokutou, dochovány jsou i případy, kdy byli takoví včelaři obviněni z čarodějnictví a upáleni inkvizicí. Zloději včel byli trestáni mrskáním metlami, těžkými pracemi nebo dokonce i trestem smrti.*¹

Modernizaci práva včelařství přinesly patenty Marie Terezie z roku 1775 pro Dolní Rakousy a Moravu a z roku 1776 pro Království české. Tyto patenty tvořily základ včelařského práva až do 20. Století. *Na základě těchto patentů byly zřízeny včelařské školy, včelaři byli osvobozeni od daní a poplatků a při převážení úlů nesmělo být vybíráno žádné mýto. Vlastníci roje mohli po 24 hodin i na cizím pozemku svůj roj pronásledovat a úly určené ke kočování mohly být umístěny na panských i selských polích. Každý mohl držet libovolné množství včelstev a svobodně provozovat včelařskou živnost. Krádež včel byla považována za tzv. krádež kvalifikovanou, která předpokládala tvrdé tresty.*² Včelařské patenty také zrušily nesmyslné ničení včel zlodějek.

Obecný občanský zákoník z roku 1811 změnil právo rojové ve prospěch vlastníka roje, který směl i na cizím pozemku svůj roj stíhat maximálně po dva dny. Stíháním roje zákon rozuměl každý čin, jímž majitel projevil úmysl nevzdat se svého roje, tedy i hledání a doptávání se. Majitel pozemku nesměl vlastníku bránit v odnesení roje, jinak byl povinen roj zaplatit. Ochranu medu zajišťoval zákon o potravinách ze dne 16. 1. 1896 ř.z., který stanovil pokutu nebo trest vězení pro toho, kdo potraviny pro oklamání pod falešným označením na prodej chová nebo prodává.

Po vzniku samostatného Československa byly různými zákony postupně upravovány jednotlivé oblasti, dotýkající se také včelařství. Nikdy však nedošlo k vydání jednotného včelařského zákona. *Právní úprava včelařství existovala prakticky pouze do druhé poloviny padesátých let. Z této doby jsou např. vyhláška č. 147/1953 Ú.l. ministerstva výkupu o výkupu medu nebo vyhláška č. 79/1957 Ú.l. ministerstva zemědělství a lesního hospodářství o ochraně včel při hubení škůdců rostlin chemickými prostředky.*³

¹ BOUŘŇÁK, Jaroslav: Včelařství v době temna, *Včelařství*, 2004, č.6, str. 4.

² MACHOVÁ, Jarmila: *Právo ve včelařství*, 1. Vydání, Praha: ORAC, 2001, str. 6 a 7.

³ DAMOHORSKÝ, M., SMOLEK, M.: *Zemědělské právo*, Praha: IFEC, 2001, str. 104

3. Současná právní úprava

Stejně jako v ostatních členských státech Evropské unie, neexistuje ani v České republice jednotný včelařský zákon. Právní úprava včelařství je obsažena v řadě dílčích předpisů. V současnosti jsou všechny právní předpisy harmonizovány s právem ES a právní úprava ve všech členských státech je téměř totožná. Teoreticky lze právní úpravu včelařství rozdělit na dvě oblasti.

1. Oblast soukromoprávní – soukromým právem se řídí vzájemné právní vztahy, které vznikají mezi včelaři navzájem a mezi včelaři a nevčelaři a jsou upraveny občanským zákoníkem. Jde především o tzv. „sousedská práva“ a o odpovědnost za způsobenou škodu.
2. Oblast veřejnoprávní – jedná se o regule, které určují možnosti dovoleného jednání chovatelů včel a stanovují určité povinnosti. Typicky jde o úpravu právních vztahů mezi včelaři na jedné straně a státními orgány na straně druhé. Do této oblasti spadá většina ustanovení, které se týkají včelařství. Upraveny jsou zvláštními zákony a subsidiárně se použije *správní řád*.⁴

4. Sousedská práva

Tento termín se sice nevyskytuje v žádném ustanovení občanského zákoníku (dále jen ObčZ), je však běžně užíván v judikatuře a také v komentáři k ObčZ. Jde o právní vztahy, které mají vůči sobě dvě vzájemně sousedící osoby, dva vlastníci. *Všichni vlastníci mají stejná práva a stejné povinnosti a poskytuje se jim stejná právní ochrana*⁵. Obecně platí princip, že vlastnická práva jednoho souseda končí tam, kde začínají vlastnické práva souseda druhého. ObčZ dále uvádí, že *vlastník je v mezích zákona oprávněn předmět svého vlastnictví držet, užívat a požívat jeho plody a užitky a nakládat s ním*⁶. V praxi na sebe naráží jednak právo souseda včelaře umístit na svém pozemku včelstva a hospodařit s nimi, na straně druhé je právo souseda nevčelaře na pokojné užívání svého majetku bez obtěžování včelami.

⁴ Zákon č. 500/2004 Sb., *správní řád*.

⁵ Viz ust. §124 zákona č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*.

⁶ Viz ust. §123 zákona č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*.

4.1 Obtěžování včelami

Zákon stanovuje, že *vlastník věci se musí zdržet všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům obtěžoval jiného nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv*⁷. Mimo jiné nesmí například nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat souseda imisemi nebo nechat chovaná zvířata vnikat na sousedící pozemek. Včely jsou označeny jako *hospodářská zvířata*⁸, nicméně toto označení je stanoveno zejména pro účely veterinárních předpisů a předpisů o plemenitbě. Včelám přirozeně nelze poručit, aby se vyhnuly sousedovu pozemku, zvláště pokud na něm pěstuje rostliny, které včely přitahují. Pro účely občanskoprávních vztahů se nálety včel nepovažují jako neoprávněné vnikání hospodářských zvířat. Ačkoliv obtěžování včelami není v §127 odst. 1 ObčZ výslovně uvedeno, z povahy věci vyplývá, že se jedná o imisi, zvláště pokud je výčet imisí uveden pouze demonstrativně – slovíčko zejména.

Je nesporné, že včely mohou obtěžovat. Na venkově, kde jsou lidé víceméně spjati s přírodou a na přítomnost včel jsou zvyklí od nepaměti, se hledí na včely jako na něco, co je přirozené a navíc užitečné. Jiná situace je v hustě zastavěných částech obce nebo ve městech, kde často obyvatelé vědí o včelách pouze to, že bolestivě bodají a za určitých podmínek mohou např. pokálet vůz. Zde pak vystupuje do popředí ustanovení §127 ObčZ, které stanovuje pro včelaře povinnost zdržet se všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům **obtěžoval jiného**, nebo čím by **ohrožoval výkon jeho práv**.

Obtěžování je právně významné jen v případě, že je „nad míru přiměřenou poměrům“, zatímco pokud by v důsledku imise došlo k vážnému ohrožení výkonu práva, je otázka míry přiměřené poměrům bez významu. Rozdíl mezi ohrožením výkonu práva a obtěžováním jiného spočívá v tom, že ohrožování se týká přímo výkonu práv chráněného subjektu anebo dokonce jejich existence, obtěžování vlastnímu výkonu práva nebrání, ale činí jej obtížným nebo nepříjemným.

Termín „míra přiměřená poměrům“ vymezuje judikatura. *Pokud jde o pojmy „míra přiměřená poměrům“ a „vážné ohrožení výkonu práva“, soudy se nespokojují se subjektivním*

⁷ Viz ust. §127 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

⁸ Viz ust. §3, odst. 1c zákona č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon).

stanoviskem žalobců a provádějí zjištění, která mohou být podkladem pro objektivní výklad těchto pojmů. Provádějí důkazy např. znaleckými posudky, zprávami okresních hygienických stanic, zprávami příslušného obecního úřadu, místním ohledáním, apod. Přiměřenost zásahu do vlastnického práva, právě tak jako vážné ohrožení výkonu práva, musí být hodnocena se zřetelem ke všem okolnostem případu zásadně z objektivních hledisek.⁹

Ochrana před obtěžováním a ohrožováním včelami

Ochrana práv, vyplývajících ze sousedského vztahu včelaře a nevčelaře, je zaručena. Kdo se domnívá, že je ohrožován nebo nad míru přiměřenou poměrům obtěžován včelami, může se domáhat ochrany u příslušného obecního úřadu nebo u soudu. *Došlo-li ke zřejmému zásahu do pokojného stavu, lze se domáhat ochrany u příslušného orgánu státní správy. Ten může předběžně zásah zakázat nebo uložit, aby byl obnoven předešlý stav. Tím není dotčeno právo domáhat se ochrany u soudu.¹⁰* O zásah do pokojného stavu se jedná například tehdy, kdy chovatel, který kočuje za snůškou, umístí kočovný vůz obsazený včelstvy do těsné blízkosti nemovitosti stěžovatele a způsobí by tak nálet včel na stěžovatelův pozemek nad míru přiměřenou poměrům.

Pokud dojde k soudnímu sporu, pro zjištění míry obtěžování včelami stanoví soud soudního znalce¹¹ ze seznamu znalců v oboru včelařství, vedeným Ministerstvem spravedlnosti ČR, nebo pověří vypracováním posudku odborný ústav. Znalec nejprve zkoumá místo samé, tj. stanoviště včelstev, pozemek souseda, zjišťuje stanoviště včelstev, která se vyskytují v okruhu doletu včel od pozemku žalobce, směr a intenzitu náletu včel apod. Místo samé a okolí ohledává nejlépe v době, kdy včely nejvíce létají – to je na jaře a na počátku léta, v době snůšky. Další ohledání je pak vhodné koncem léta, kdy již není snůška, včely se zazimovávají, slídí a v důsledku toho je obtěžování včelami citelnější. Poté znalec ve svém znaleckém posudku zpracuje odpovědi na otázky, které mu soud položil a na základě těchto odpovědí pak soud rozhoduje. Vzdálenost stanoviště včelstev od sousedova pozemku, budovy nebo veřejné cesty neupravuje žádný právní předpis, vychází se z údajů, publikovaných v různých včelařských příručkách, ty však mají pouze doporučující charakter.

⁹ Viz stanovisko Nejvyššího soudu v R 3/88 (s. 8,9); blíže viz : HOLUB, M., BIČOVSKÝ, J., a kol.: *Sousedská práva*, Praha: Linde, 2006, str. 157-162. Srovnej s rozsudkem Nejvyššího soudu sp. Zn. 22 Cdo 1421/2003.

¹⁰ Viz ust. §5 zákona č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*.

¹¹ Zákon 36/1967 Sb. *o soudních znalcích a tlumočnících*.

Obecně platí, že česna včelstev by měla být nasměrována tak, aby včely vyletovaly na pozemek včelaře, přičemž v hustě obydlených oblastech se nedoporučuje chovat příliš velký počet včelstev.

Žalobce se podle §127 odst. 1 ObčZ může domáhat, aby žalovanému byla uložena povinnost zdržet se obtěžování žalobce včelami z chovu na označeném pozemku žalovaného, pronikajícími na označenou nemovitost žalobce. Soud zváží, jaká je v dané lokalitě s přihlédnutím k jiným obdobným lokalitám přiměřená míra konkrétních imisí, tj. zalétávání včel na sousední pozemky, a jaká je míra imisí v dané věci. Jestliže soud zjistí, že dochází k obtěžování žalobce nad míru přiměřenou poměrům (příp. že jde o vážné ohrožení výkonu jeho práva), žalobě vyhoví a v odůvodnění rozsudku vymezí míru obtěžování, která je ještě v dané věci přiměřená poměrům, a míru obtěžování v dané věci. V řízení o výkonu rozhodnutí pak bude soud zkoumat, zda obtěžování žalobce se snížilo na míru přiměřenou poměrům, uvedenou v odůvodnění vykonávaného rozsudku.

*Dojde-li k obtěžování včelami nad míru přiměřenou poměrům, může soud **podle §127 odst. 1 ObčZ** uložit včelaři, aby se **zdržel přesně vymezeného rušivého chování** při chovu včel. Je pak na včelaři samotném, aby rozhodl, jak takové povinnosti vyhovět (např. přemístit včelstva, vybudovat překážku, vzdát se chovu).¹²*

Jde-li o vážné ohrožení výkonu práva, má ohrožený dle ust. § 417 odst. 2 právo domáhat se, aby soud uložil provést vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody. *V případě, že by se žalobce domáhal, aby soud žalovanému uložil **povinnost provést určité opatření** (nikoliv pouze zdržet se určitého rušení), neboť žalobci hrozí závažná škoda, šlo by o **žalobu podle § 417 odst. 2 ObčZ**, nikoliv o tzv. „vlastnickou žalobu“ podle §127 ObčZ¹³.* I Pokud by byl žalobce alergický na včelí jed takovým způsobem, že by byl bodnutím žihadla přímo ohrožen na životě a žádal by, aby soud úplně zakázal chov včel na pozemku žalovaného souseda, jelikož je tím vážně ohrožen výkon žalobcových práv, např. jeho právo na život, právo na svobodný pohyb po vlastním pozemku, právo nerušeně užívat svůj majetek..., soud by nemohl zakázat včelaři chov včel, pokud by bylo prokázáno, že míra imisí je stejná jako na

¹² Viz rozsudek KS v Hradci Králové ze dne 11. 8. 1998, sp. Zn. 19 Co 740/97, publikovaný v Soudních rozhledech č. 9/1999

¹³ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2.4.2001, sp. zn. 22 Cdo 1599/99, publikovaný v Právních rozhledech č. 8/2001.

jiných obdobných lokalitách. *Je-li však žalobce obtěžován včelami natolik, že to vážně ohrožuje výkon jeho vlastnického práva (např. pro množství včel, příp. pro jejich agresivitu nemůže užívat bazén a trávník na svém pozemku), a je vysoká pravděpodobnost, že včely pocházejí skutečně ze sousedního pozemku, jde o vážné ohrožení výkonu práva a je mu třeba poskytnout ochranu bez ohledu na to, zda jde o ohrožení nad míru přiměřenou poměrům.*¹⁴

Žalobní návrh je třeba formulovat tak, že žalovaný je povinen zdržet se obtěžování žalobce včelami z chovu na (v žalobě uvedeném) pozemku žalovaného, pronikajícími na (v žalobě uvedené) nemovitost žalobce (v žalobním petitu nelze žádat, aby žalovanému byla uložena povinnost zdržet se obtěžování žalobce včelami z jeho chovu „nad míru přiměřenou poměrům“).

Alergie a ohrožování včelami

Alergičtí lidé jsou často přesvědčeni, že chovatel včel v zájmu jejich zdraví, aby nebyli ohrožováni na životě včelami, je povinen svá včelstva odstranit. Neuvědomují si však, že kdyby soud rozhodl jen na základě toho faktu, že žalobce je alergický na včelí bodnutí, aniž by objektivně zkoumal, zda dochází k nadměrnému obtěžování, dopustil by se neúměrného krácení práv včelaře. Tady je třeba vzít v úvahu, že všichni vlastníci podle §124 občanského zákoníku mají stejná práva a povinnosti a poskytuje se jim stejná právní ochrana. Alergie je subjektivní stav člověka. Z něj pak vyplývají určitá omezení. Tomuto omezení se musí alergický člověk přizpůsobit a plnit pokyny lékaře. Musí zachovávat určitou opatrnost, stále s sebou nosit příslušné léky. Obecně platí, že alergický člověk se musí chránit a omezovat ve svém životě sám. Nemůže požadovat, aby se omezovalo jeho okolí. Často si lidé přejí, aby včelař svá včelstva ze sousedního pozemku odstranil, neuvědomují si však, že odstranění včelstev jejich alergii nevyřeší. Včela létá za snůškou až do vzdálenosti 5 km, v okruhu doletu včel se můžou vyskytovat desítky dalších včelařů a tisíce včel. Alergický člověk může být pobodán kdekoliv jinde než na své zahradě a také kteroukoliv jinou včelou než včelou jeho souseda. Pro posouzení, zda v konkrétním případě došlo k neoprávněnému zásahu do vlastnického práva, je rozhodující objektivní hledisko, to znamená, že by mělo být prokázáno

¹⁴ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21.2.2006, sp. zn. 22 Cdo 1421/2003, publikovaný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 2/2006. Žalobce se úspěšně domáhal žalobou podle § 417 odst. 2 ObčZ odstranění včelstev žalovaného z blízkosti svého pozemku, neboť bylo vysoce pravděpodobné, že jsou to právě sousedovy včely, které vyhledávaly vodu v žalobcově zahradním bazénu. Dle znaleckého posudku bylo na 1 m² vodní plochy až 100 včel. Žalobce jako alergik nemohl tak užívat svůj majetek.

na základě provedených důkazů včetně znaleckého posudku, že došlo k obtěžování nad míru přiměřenou poměrům.

4.2 Právo k roji

Rojení je jednou ze základních vlastností včel, promítá se v něm rozmnožovací pud včelstev, který zaručuje, že rod nevyhyne. Nastává v době, kdy je včelstvo na vrcholu svých sil, tedy v době od počátku května, do poloviny června. Většinou se roj usadí v blízkosti včelnice, obvykle na stromě. U nezasvěcených laiků může mračno rojících se včel vyvolat hrůzu, rojící se včely jsou však mírné a žádné nebezpečí od nich nehrozí. Ve středověku byla rojivá včelstva velice ceněná, protože chycení roje byl v podstatě jediný způsob jak získat další včelstvo. Dnes existuje celá řada sofistikovaných metod jak včelstvo rozmnožit a rojivost je považována za negativní vlastnost, protože rojení včelstvo zeslabuje a snižuje se jím medný výnos. Také neexistuje záruka, že se roj skutečně podaří chytit. Včelař navíc šplháním po stromech zbytečně riskuje své zdraví.

Ačkoliv rozumní včelaři dělají všechny možné kroky, aby rojení předešli, úplně eliminovat tento jev nelze. Nabízí se otázka, kdo je vlastníkem roje, pokud se roj usadí na sousedním pozemku. **Roj se považuje za přírůstek věci**¹⁵ - stejně jako např. mládě zvířete a náleží tedy vlastníku včelstva. V případě, že majitel sousedního pozemku, na kterém se roj usadil, je také včelař a vlastnictví k roji si nárokují oba dva, mělo by být vodícím kritériem označení matky (barva, číslo). Značkování matek sice není povinné, ale může vyřešit mnohé nepříjemnosti. V ostatních případech je vlastník roje povinen se o roj postarat, aby jeho věc dlouho jiného vlastníka (bližšího i vzdálenějšího souseda) neobtěžovala. *Vlastník nemovitosti, kde se roj usadil, se musí zdržet všeho, co by roji uškodilo a čím by ohrozil výkon práv vlastníka roje a je mu povinen dovolit vstup na svou nemovitost. Jiný postup by byl patrně v rozporu s dobrými mravy podle §3 občanského zákoníku.*¹⁶

Může se stát, že roj se zalétne tak daleko od včelnice, že již není možno určit vlastníka. Při nálezů takového roje se nepoužije standardní postup jako při nálezů věci ztracené, ale v rámci ochrany včel před nebezpečnými chorobami by se takový neznámý roj měl

¹⁵ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J.: *Občanské právo hmotné*, 3. Vydání, Praha, 2006, str. 357.

¹⁶ ZDRAŽIL, M., *Soudní Rozhledy*, 9/1999, C.H.BECK 1999, str. 279.

zlikvidovat. Likvidaci provádí Hasičský záchranný sbor ČR na základě mimořádných opatření k tlumení varroózy včel, které nařizují příslušné krajské veterinární správy.¹⁷

5. Odpovědnost ve včelařství

Právní odpovědnost spočívá v nutnosti nést důsledky za určité právem nedovolené jednání nebo opomenutí. V oblasti soukromého práva může být sankcí restituce nebo náhrada škody, ve veřejném právu jsou sankce trestní nebo přestupkové. V naprosté většině případů jde o odpovědnost subjektivní, tj. za zavinění. Odpovědnost se realizuje při splnění těchto předpokladů: Protiprávní úkon, vzniklá škoda, příčinná souvislost, zavinění.

- **Protiprávní úkon** – Jednání nebo opomenutí, spočívající v porušení právní povinnosti. V oblasti včelařství má nejčastěji formu opomenutí toho, co se učinit mělo (úkon omisivní).
- **Škoda** – Škodou se rozumí majetková újma, kterou lze vyjádřit v penězích. Hradí se škoda skutečná a ušlý zisk.
- **Kauzální nexus** - Požadavek, aby mezi protiprávním úkonem a vznikem škody byl vztah příčiny a následku.
- **Zavinění** – Zavinění je psychický stav škůdce k protiprávnímu úkonu a ke škodě. Může mít buď formu úmyslu nebo nedbalosti.

5.1 Odpovědnost za škodu

Občanský zákoník, který odpovědnost za škodu upravuje, je založen na principu odpovědnosti za předpokládané nedbalostní zavinění. Poškozený musí prokazovat, že došlo k porušení právní povinnosti a že škoda a její výše je v příčinné souvislosti s tímto porušením. Důkazní břemeno k vyvrácení viny pak nese škůdce. Ten musí prokazovat, že viny nezavinil. Obecně platí zásada, že *každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti*¹⁸. K porušení právních povinností dochází nejčastěji porušením nebo obcházením

¹⁷ Pro účely odchyty a likvidace zalétnutých rojů vydalo Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky tzv. „bojový řád jednotek požární ochrany pro odchyt a hubení včel, vos a sršňů“, v němž jsou zakotveny taktické postupy zásahu.

¹⁸Viz ust. §420 odst.1 zákona č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*.

obecně závazných právních předpisů, bezpečnostních předpisů a zanedbáním povinnosti předcházet škodám, které vyplývají z prováděné činnosti škůdce a porušením ustanovení §415 ObčZ, kterým je uložena obecná povinnost počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám.

5.1.1 Odpovědnost za škodu způsobenou včelami

Včela je obecně považována za velice užitečný a v přírodě těžko nahraditelný hmyz. Jediný způsob jak může včela někomu uškodit, je bodnutí. V dnešní době většina včelařů chová včely z ušlechtilých chovů, které jsou šlechtěny mimo jiné na mírnost a nebodavost. Bodání je ovšem vlastnost, která se šlechtěním nikdy eliminovat nepodaří, je to základní vlastnost, která umožňuje včele přežít, když se brání proti úlovým vetřelcům (cizím včelám, vosám, sršňům, zavíječům voskovým či drobným hlodavcům). Náhodným křížením různých kmenů může ovšem dojít k nežádoucí bastardizaci, která se může mimo jiné projevit zvýšenou agresivitou. Jsou známé případy „zabijáckých včel“, kdy křížením afrických a latinskoamerických kmenů vznikly v Brazílii tak agresivní včely, že ohrožovaly i životy lidí a zvířat a kvůli své migrační aktivitě se rozšířily až do USA. I v České republice se může čas od času vyskytnout více agresivní včelstvo, což znám i z vlastní zkušenosti, kdy včela ve snaze hájit svůj úl napadne nic netušícího procházejícího, který se musí zachránit útekem. Zkušený včelař řeší takové případy výměnou matky, v krajních případech utracením včelstva, protože práce s takovými včelami nepřináší žádaný efekt. Obecně platí pravidlo, že i nejmírnější včely mohou být agresivní při prudké změně tlaku, např. před bouřkou, nebo pokud navštěvují určitý druh rostlin, např. mák setý (*Papaver somniferum* L.). Zvýšenou agresivitu lze zaznamenat, pokud je včelstvo hladové nebo bezmatečné, stejně tak jako když na podzim brání své nahromaděné zimní zásoby. Pokud na včelu někdo šlápne, přimáčkne ji prstem nebo se včela nešťastně zamotá do vlasů, použije žihadlo vždy.

Může se stát, že soused, který dostane žihadlo, musí být jako alergik hospitalizován, stane se dočasně práce neschopným. Může pak požadovat po včelaři náhradu škody? Vzhledem k výše nastíněným pravidlům náhrady škody se domnívám, že ne. Též Judikatura již vyslovila názor, že *určitá rizika spojená s včelami jsou obecně obvyklá a včelí bodnutí v ojedinělých případech lze považovat jen za běžnou nepříjemnost, nejde-li o větší riziko napadení*¹⁹Včelaři

¹⁹ Blíže viz odůvodnění rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. 8. 1998, sp. zn. 19 Co 740/97, publikovaný v Soudních rozhledech č. 9/1999.

obvykle mají česna úlů nasměrovány tak, aby včely vyletovaly pokud možno do volného prostoru a o porušení právní povinnosti lze mluvit pouze tam, kde by včelař nesplnil svou prevenční povinnost podle §415 ObčZ, kdy každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a na cizím majetku. Příčinná souvislost mezi škodou a porušením právního předpisu by znamenala, že poškozený by musel dokázat, že jej bodla právě sousedova včela, což je téměř neproveditelné, zejména pokud v okolí včelařů ještě další včelaři (včela může létat za potravou až 5 km). O zavinění by šlo jedině tam, kde včelař, jako člověk znalý chovu včel, měl objektivně vědět, že nesprávné umístění včel může zavinit nálet na sousedův pozemek nad míru přiměřenou poměrům.

5.1.2 Odpovědnost za škodu způsobenou na včelách

Škoda způsobená chovateli na jeho včelách je neporovnatelně častější než ta, kterou způsobí včely samé. Modely vzniku škody jsou následující:

1. **Škoda způsobená otravou chemickými látkami** v rámci rostlinolékařské péče.
2. **Škoda způsobená nedodržením veterinárních předpisů** ostatními včelaři. Pokud dojde k rozšíření moru včelího plodu a při následných mimořádných veterinárních opatřeních (dále jen MVO) se musí postiženým chovatelům zlikvidovat včelstva, *poskytuje náhradu za spálený materiál stát z prostředků státního rozpočtu na základě žádosti chovatele*²⁰. Pokud rozšíření nákazy způsobí konkrétní chovatel nesplněním ohlašovací povinnosti vůči Krajské veterinární správě (dále jen KVS), náhrada se mu neposkytne. Systém odškodňování nepřímo vylučuje možnost domáhat se soudně náhrady škody na chovateli, který rozšíření nákazy způsobil. Jednalo by se o *bezdůvodné obohacení*²¹, protože by se jednalo z právního důvodu, který odpadá.
3. **Škoda způsobená včelami jiných včelařů.** Taková škoda by mohla nastat tehdy, kdyby se prokázalo, že nezodpovědný včelař nedodal svým včelstvům zimní zásoby a hladové včely by začaly vykrádat včelstva okolních včelařů. Ohroženy by byly především záložní oddělky. Domnívám se, že při správném postupu a včasném jednáním by mohli takto poškození včelaři dosáhnout náhrady škody.
4. **Škoda způsobená zásahem cizí osoby a přírodními živly.** Pro tyto případy zřídil ČSV na základě svých stanov svépomocný fond, dotovaný povinnými členskými příspěvky. Příspěvky

²⁰ Viz ust. §70 zákona č. 166/1999 Sb., *veterinární zákon*.

²¹ Viz ust. §451 zákona č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*.

z fondu se poskytují ke zmírnění, popř. k úhradě škod a nákladů vzniklých krádeží, vandalismem, ohněm, povodní, pádem stromu, vichřicí, bleskem, apod. Poškozený člen musí podat žádost o příspěvek ze svépomocného fondu. Bude-li však známa osoba odpovědná za škodu, je třeba se obrátit na ní. Šetří-li případ Policie ČR, je nutné připojit se k trestnímu stíhání pachatele. Jestliže v průběhu vyřizování žádosti bude odpovědná osoba zjištěna, musí žadatel tuto skutečnost nahlásit sekretariátu ČSV. Další podrobnosti stanovuje statut svépomocného fondu.

5. **Škoda způsobená některými zvláště chráněnými živočichy.** Může nastat velice vzácně. V úvahu připadá pouze poškození úlů mlsným medvědem hnědým (*Ursus arios* L.), zatoulaným ze Slovenské republiky a teoreticky připadá v úvahu zatopení včelstev vodou z přehrady, kterou by si v jihomoravském kraji vystavěla kolonie bobra evropského (*Castor fiber* L.). S těmito případy počítá zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Pokud vybraný živočich způsobí škodu na včelstvech nebo včelařském zařízení, musí postižený chovatel podat žádost o náhradu škody místně příslušnému KÚ do 10 dnů ode dne, kdy se o škodě dozvěděl.

5.2 Trestní a deliktní odpovědnost

Pokud dojde k jednání, které naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, přestupku nebo jiného správního deliktu, je za takové jednání pachatel odpovědný, pokud je mu vina prokázána v trestním nebo přestupkovém řízení. Jedná se o zvláštní typ odpovědnosti, kdy sankcí mohou být kromě náhrady škody i jiné tresty.

5.2.1 Správní delikty

Zákony, které obsahují ustanovení, týkající se včel a včelařství, obsahují samostatnou hlavu, nazvanou „správní delikty“. Tyto zákony rozdělují správní delikty na přestupky, kterých se mohou dopustit pouze fyzické osoby, a tzv. jiné správní delikty právnických osob a podnikajících fyzických osob. Přestupku se tedy může dopustit jen drobný zájmový včelař. Profesionální včelaři vystupující jako *zemědělský podnikatelé*²² mohou spáchat pouze správní delikt. Sankcí za jiný správní delikt může být pouze pokuta, přičemž horní hranice její výměry je zpravidla několikanásobně vyšší než u odpovídajícího přestupku. Základním procesním

²² Viz ust. §2e, odst.1, zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství.

předpisem pro oba druhy řízení je **zákon č. 500/2004 Sb., správní řád**. V případě řízení o přestupcích je speciálním právním předpisem **zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích**. *Přestupky projednávají obecní úřady, zvláštní orgány obcí nebo jiné správní orgány, stanoví-li tak zvláštní zákon.*²³ K projednávání správních deliktů v oblasti včelařství jsou v oblasti rostlinolékařské péče v prvním stupni příslušné orgány rostlinolékařské správy, na úseku šlechtění a plemenitby rozhoduje Česká plemenářská inspekce a v ostatních případech rozhodují orgány veterinárního dozoru.

5.2.2 Trestné činy

Trestné činy upravuje **zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon**. V oblasti včelařství připadá v úvahu trestný čin *krádeže*²⁴ za předpokladu, že škoda na odcizeném včelařském majetku dosahuje alespoň 5000 Kč. Případy vandalismu na včelařském zařízení řeší trestný čin *poškození cizí věci*.²⁵ Skutková podstata tohoto činu spočívá v úmyslném poškození včelstev a včelařského zařízení za předpokladu, že výše škody přesahuje 5000 Kč. Trestné činy vyšetřují orgány činné v trestním řízení a o vině či nevině rozhoduje soud.

5.2.3 Adhezní řízení

Vznikem trestní nebo deliktní odpovědnosti nezaniká odpovědnost za způsobenou škodu. V trestním řízení je *poškozený oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit vzniklou škodu. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení.*²⁶ Věc se potom projedná v hlavním líčení s nižšími procesními náklady a soudce určí povinnost náhrady škody ve výroku rozsudku. V přestupkovém řízení upravuje náhradu škody §70 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích. Náhrada škody je rovněž přiznána pouze v případě, že poškozený uplatnil nárok na její náhradu v řízení o přestupku.

²³ Viz ust. §52 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

²⁴ Viz ust. §247 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

²⁵ Viz ust. §257 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

²⁶ Viz ust. §43 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

6. Rostlinolékařská péče

Rostlinolékařská péče je upravena zákonem 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči (dále jen zákon) a prováděcí vyhláškou ministerstva zemědělství č. 327/2004 Sb., o ochraně včel, zvěře, vodních organismů a dalších necílových organismů při použití přípravků na ochranu rostlin (dále jen vyhláška). Zákon zapracovává příslušné ustanovení ES a upravuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob v oblasti rostlinolékařské péče. Pro účely včelařství je důležitá úprava prevence rizik, plynoucích ze zacházení s přípravky a mechanizačními prostředky na ochranu rostlin. Zákon dále stanovuje v souladu s Ústavou České republiky povinnosti právnickým a fyzickým osobám, které provádějí ošetřování rostlin, rostlinných produktů, skladů a půdy, povinnosti chovatelům včel, právnickým a fyzickým osobám, jimž přísluší výkon práva myslivosti nebo výkon rybářského práva, i povinnosti vlastníkům pozemků a uživatelům honiteb.

Otravy včelstev mohou být způsobeny řadou faktorů, např. potravou, průmyslovými exhaláty (imise), ale zejména chemickými látkami používanými v zemědělství (pesticidy). Z pesticidů způsobují otravy včelstev přípravky k hubení houbových onemocnění (fungicidy), roztočů (akaricidy), hmyzu (insekticidy), plevelů (herbicidy) a některé desikanty. Podle způsobu aplikace přípravků (poprach, postřik, aerosol) a účinku na hmyz (pesticidy dotykové, požerové, dýchací) je výskyt a průběh otrav pesticidy různý. Otrava včel je jeden z nejčastějších případů úhynů včelstev. V dnešní době existuje poměrně účinná legislativa, která upravuje používání chemických přípravků k ošetřování polí proti škůdcům a pokud ošetřující osoba dodrží předepsané technické postupy, nemůže se včelám nic stát.

6.1 Klasifikace přípravků

Vyhláška v § 3 a 4 rozlišuje tři stupně nebezpečnosti přípravků na ochranu rostlin pro včely. O označení přípravku rozhoduje **státní rostlinolékařská správa v registračním řízení**²⁷. Podle stupně nebezpečnosti pro včely lze tyto přípravky rozdělit na:

1. **Přípravek zvláště nebezpečný pro včely** – Pro takový přípravek platí absolutní zákaz letecké aplikace a dále potom veškeré jiné způsoby aplikace na „porosty navštěvované včelami“ a na „stromy a keře navštěvované včelami“. Pokud má být

²⁷ Viz ust. §33 zákona 326/ 2004 Sb., o rostlinolékařské péči.

takový přípravek použit na rostliny, které včely nenavštěvují, musí být aplikován v takové vzdálenosti od porostů navštěvovaných včelami a stromů a keřů navštěvovaných včelami a od stanoviště včelstev, která s ohledem na způsob aplikace přípravku, použitý mechanizační prostředek a sílu a směr větru zaručuje, že aplikovaný přípravek na ně nedopadne. Tím je zaručena ochrana včel, když jsou ošetřovány například ovocné stromy před začátkem květu a postřiková jícha propadne na kvetoucí porost pod stromy, navštěvovaný včelami. Pokud se takovými přípravky ošetřuje například nekvetoucí pole řepky olejky, které se nachází v blízkosti kvetoucí louky, je třeba, aby v době postřiku bylo úplné bezvětří, zaručující, že přípravek zůstane tam, kde má. Na porostech pod stromy, které jsou navštěvované včelami nebo v jejich blízkosti, lze aplikovat přípravky pouze způsobem, který vylučuje jeho zanesení na květy a části těchto stromů s výskytem medovice nebo mimokvětního nektaru. Pokud je tento přípravek označen upozorněním, že může být aplikován nejpozději určitý počet dnů před předpokládaným květem stromů, keřů nebo porostů, nesmí být aplikován ve lhůtě kratší, než odpovídá tomuto počtu dní.

2. **Přípravek nebezpečný pro včely** – Na rozdíl od zvlášť nebezpečného přípravku, jehož aplikace na kvetoucí porosty je vyloučena, nebezpečný přípravek lze použít na ošetření kvetoucích porostů, stromů a keřů navštěvovaných včelami, ovšem pouze za předpokladu, že se aplikuje v době, kdy včely nelétají. Může být použit až po ukončení denního letu včel, a to nejpozději do dvacáté třetí hodiny příslušného dne. Na porostech pod stromy, které jsou navštěvované včelami, nebo v jejich blízkosti smí být aplikován přípravek nebezpečný pro včely jen takovým způsobem, který vylučuje jeho zanesení na květy a části těchto stromů s výskytem medovice nebo mimokvětního nektaru v době, kdy včely létají.
3. **Přípravek, který není ani zvlášť nebezpečný pro včely, ani nebezpečný pro včely** – tento přípravek smí být použit na ošetření kvetoucích porostů, stromů a keřů i v době, kdy je včely navštěvují. Do nabytí účinnosti vyhlášky se tyto prostředky nazývaly „relativně neškodné pro včely“. Toto označení bylo dle mého názoru výstižnější, protože poukazovalo právě na relativitu této neškodnosti. Takové přípravky jsou neškodné pouze za předpokladu, že se dodrží správná koncentrace. Pokud ošetřovatel několikanásobně překročí limity koncentrace, mohou včely uhynout i po aplikaci takového relativně neškodného přípravku. *Toto označení se*

obvykle na přípravku neuvádí a tím je zřejmé, že jde o přípravek, který byl původně označován za relativně neškodný. Tato změna vyšla z požadavků EU, které stanovují, že toxické přípravky není možné označovat slovem „neškodný“²⁸

Vyhláška počítá i s takovými případy, kdy ošetřovatel ve snaze zvýšit účinnost chemického přípravku smíchá před ošetřením porostu dva a více přípravků. Podle §4 odst. 4 aplikace přípravku spolu s jiným přípravkem nebo látkou, aniž by tato společná aplikace byla doporučena v návodu k použití přípravku, se považuje za použití nebezpečné pro včely. Při této společné aplikaci se uplatňují opatření jako při aplikaci přípravku zvláště nebezpečného pro včely, jde-li o použití přípravku nebezpečného pro včely, nebo jako při aplikaci přípravku nebezpečného pro včely, jde-li o přípravek, který není nebezpečný pro včely, je-li použit samostatně.

Vyhláška nabyla účinnosti 30. dubna 2004. Podle jejího §13 odst. 2 přípravky, které byly registrovány do této doby, nesou označení "Přípravek pro včely toxický", pokud jde o "Přípravek zvláště nebezpečný pro včely", "Přípravek pro včely škodlivý", pokud jde o "Přípravek nebezpečný pro včely" a "Přípravek pro včely relativně neškodný", jedná-li se o přípravek, který není nebezpečný pro včely.

6.2 Rostliny navštěvované včelami

Vyhláška v §2 definuje několik stěžejních pojmů. Porostem je míněno veškeré společenstvo rostlin na pozemku. Jako „*porost navštěvovaný včelami*“, je pro účely vyhlášky míněn:

Porost na pozemku ve venkovním prostředí mimo lesní porost, na jehož jednom čtverečním metru jsou v době ošetření průměrně více než dvě kvetoucí rostliny, včetně kvetoucích plevelů, navštěvované včelami, popřípadě při výskytu medovice nebo mimokvětního nektaru. Podle §5 se průměrný počet kvetoucích rostlin v porostu včetně kvetoucích plevelů zjišťuje v pásech rovnoměrně rozvržených, 1 m širokých a 100 m dlouhých; na plochách do 10 ha na pěti místech, na plochách 10 ha a více na deseti místech. Jsou-li podstatné rozdíly v zakvétání částí porostu, posuzuje se každá tato část samostatně.

²⁸ PŘIDAL, A.,: Ochrana včel před biocidními látkami - rostlinolékařská legislativa, *Agromanuál*, 4/2006, str.22

Medovice se na těchto porostech vyskytuje vzácně, a to pouze za předpokladu, že by tento porost byl napaden jejími producenty, jimiž jsou zejména mšice, méry, červci. Účelem rostlinolékařské péče je však mimo jiné eliminovat činnost těchto organismů a proto je výskyt medovice na kulturních rostlinách téměř vyloučen. Medovice se rovněž může vyskytovat na porostech žita napadeného námelem.

Lesní porost – porost, nacházející se na pozemku určeném k plnění funkcí lesa, se stromy a keři lesních dřevin, které kvetou nebo se na nich vyskytuje medovice nebo mimokvětní nektar. Medovici definuje vyhláška v §2 jako sladkou tekutinu, kterou vylučují některé druhy hmyzu a cizopasných hub, mimokvětní nektar jako sladkou tekutinu, kterou vylučují některé rostliny na řapících listů, na listech nebo palistech. Tato mimokvětní nektaria mohou být aktivní i v době, kdy rostlina nekvete, nejčastěji u třešní, vikví a slunečnic. Zjišťování medovice a mimokvětních nektarů se provádí podle přítomnosti včel na porostu.

Stromy a keře v květu – jedná se o stromy a keře mimo lesní pozemek, které kvetou nebo se na nich vyskytuje medovice nebo mimokvětní nektar

Vyhláška počítá i s případy, kdy by mohlo dojít k otravě včel biocidními přípravky nebo látkami používanými podle zvláštních předpisů (zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a zákon č. 120/2002 Sb., o podmínkách uvádění biocidních přípravků a účinných látek na trh). Jedná se o případy, kdy jsou biocidní přípravky aplikovány například kvůli hrozbě přemnožení komárů po povodních apod. Pokud tyto látky nebo přípravky mohou včelám uškodit, posuzují se jako přípravky pro včely nebezpečné, viz. výše, a ochrana včel při používání těchto přípravků se řídí podle zákona 326/2004 Sb., a vyhlášky 327/2004 Sb.

6.3 Povinnosti chovatelů včel

Dle ustanovení §6 vyhlášky jsou chovatelé včel povinni písemně oznamovat příslušnému obecnímu úřadu umístění trvalých stanovišť včelstev, a to každoročně do konce února. Nové umístění včelstev, včetně přechodných stanovišť při kočování, musí chovatelé nahlásit stejným způsobem nejpozději pět dnů před přemístěním či novým umístěním včelstev. Pokud nové umístění bude mimo zastavěnou část obce, musí chovatel připojit jednoduchý situační náčrtek s označením stanoviště včelstev. Pokud chovatel tuto povinnost nedodrží, vystavuje se riziku vzniku otrav svých včelstev, navíc bez případného nároku na náhradu škody. Mezi další oznamovací povinnosti chovatele patří nahlášení hromadného letu včel za

zdrojem snůšky a jeho předpokládaný směr, bezprostředně po vyhlášení leteckého ošetřování porostů.

6.4 Povinnosti pěstitelů – ošetřovatelů

Ustanovení §51 odst.1 zákona stanoví, že ošetřovatel porostů, který při podnikání používá přípravky nebo biocidní přípravky ve venkovním prostředí, nesmí aplikovat takové látky, které jsou podle rozhodnutí o registraci označené jako nebezpečné nebo zvláště nebezpečné pro včely, pokud nemá k dispozici informace o umístění stanovišť včelstev v dosahu alespoň 5 km od hranice pozemku, na němž má být aplikace provedena, a o směrech hromadného letu včel. Toto ustanovení se vztahuje i na aplikaci jiných přípravků a látek, jejichž použití je pro včely nebezpečné. Pěstitelé jsou povinni si tyto údaje zjistit u místně příslušných obecních úřadů, které tyto údaje od včelařů shromažďují.

Pokud ošetřovatel zamýšlí aplikovat takové přípravky letecky, musí nahlásit provedení postřiku písemně obecnímu úřadu nejpozději 48 hodin před začátkem jeho provedení. Dle odst.4 jsou pěstitelé, kteří na svých pozemcích používají přípravky, povinni s dostatečným předstihem před aplikací přípravků projednat opatření k ochraně včel s místně příslušným obecním úřadem a chovateli včel, jejichž stanoviště včelstev je v dosahu do 5 km od hranic pozemku, na němž má být prováděna aplikace přípravků. Proto je vhodné, aby ošetřovatelé udržovali kontakty se včelaři a nejlépe před zahájením jarního ošetřování porostů se s nimi domluvili na vzájemném postupu, jak minimalizovat riziko vzniku otrav.

6.5 Letecká aplikace

Počátek letecké aplikace přípravku vyhláší obecní úřad bez zbytečného odkladu po obdržení oznámení od ošetřovatele porostu, a to způsobem v místě obvyklém. Za způsob v místě obvyklý se považuje například vyhlášení v místním rozhlase, vyvěšení na úřední desku, apod. Především by měl být informován jednatel místní organizace ČSV nebo obecní důvěrník. Dotčení chovatelé včel jsou potom povinni se vzájemně prokazatelným způsobem informovat o jimi přijatých opatřeních k ochraně včel, odpovídajících místním poměrům. Chovatel včel nebo jednatel místní organizace oznámí prokazatelným způsobem místně příslušnému obecnímu úřadu neprodleně po vyhlášení počátku leteckého ošetřování porostů hromadný let včel za zdrojem snůšky a jeho pravděpodobný směr.

Hromadný let včel za vydatnými zdroji snůšky je zjistitelný zrakem a sluchem. Nahlásit

hromadný směr je nezbytné například proto, že ošetřovatel může mít v plánu ošetřit pole s porostem, který včely nenavštěvují, může proto použít i přípravek nebezpečný pro včely. Pokud by však hromadný směr letu včel směřoval přes tento necílový porost např. do vzdáleného lesa za medovicovou snůškou, došlo by k otravě včelstev. Letecká aplikace přípravků zvláště nebezpečných pro včely je zakázána bezpodmínečně. Pro používání přípravků pro včely nebezpečných stanovuje vyhláška omezující kritéria. Takové přípravky lze letecky aplikovat pouze tehdy, je-li to z důvodu výskytu škodlivých organismů nezbytné a nelze-li použít jiný přípravek, který není pro včely nebezpečný a jestliže je zabezpečeno, že touto aplikací nebudou zasažena stanoviště včelstev, dráhy hromadného letu včel a porosty navštěvované včelami. Dále smí být takové přípravky letecky aplikovány pouze tehdy, jestliže o této aplikaci byli prokazatelně předem informováni chovatelé včel, jejichž včelstva mohou být jejími důsledky poškozena.

Stanoviště včelstev, pokud není umístěno v zastavěné části obce, se označí umístěním žlutého rovnostranného trojúhelníku o délce strany 1m v horizontální poloze. Doporučuje se použít dostatečně široké desky s výrazně žlutou barvou, aby pilot letadla nemohl trojúhelník přehlédnout. Je třeba zajistit, aby byl trojúhelník vždy dobře viditelný a např. nezarůstal trávou a keři nebo při olistění stromů nezůstal skrytý pod jejich korunami.

6.6 Náhrada škody při otravě včel

Nejčastější příčiny otravy včel jsou:

- úlet postřikové jíchy na kvetoucí necílové rostliny (javory, vrby, jívy),
- zaplevelení ošetřovaného porostu kvetoucími plevely,
- rozkvět ošetřené kultury (řepka) v době trvání reziduální toxicity přípravku,
- rozkvět plevelných rostlin (hluchavka) v době trvání reziduální toxicity přípravku,
- reziduální zbytky v postřikovači.

Podle ustanovení §51 odst.6 zákona, zjistí-li chovatel včel, že došlo k úhynu včel v důsledku použití přípravku, oznámí to neprodleně příslušnému orgánu Státní veterinární správy (SVS). Příslušný orgán SVS v součinnosti s rostlinolékařskou správou provede místní šetření; má-li

pochybnosti o příčině úhynu v souvislosti s použitím přípravku, zajistí odběr vzorků, jejich vyšetření odborným ústavem²⁹ a informování chovatele včel o výsledku tohoto vyšetření. Záznam o výsledku místního šetření a výsledek vyšetření vzorků poskytne též rostlinolékařské správě a chovatelům. Pochybnosti o příčině úhynu mohou nastat zejména tehdy, pokud v jeden den provádí ošetřování porostů více pěstitelů najednou a použijí různé přípravky.

K vyšetření příčiny uhynutí včel se odebírá vzorek uhynulých včel v počtu nejméně 500 jedinců a vzorek ošetřeného porostu o hmotnosti nejméně 200 gramů. Vzorky musí být označeny a zabaleny v prodyšném pevném obalu a nejpozději do 72 hodin po ošetření porostu doručeny odbornému ústavu k provedení analýzy. Zaslat vzorky musí kvůli věrohodnosti zástupce KVS. Pokud dojde k otravě mimo pracovní dny a nelze vzorky zaslat neprodleně, doporučuje se je v přítomnosti věrohodných svědků odebrat a uložit v prodyšném obalu do mrazáku. Toxické látky z těla včely rychle vyprchávají a může se stát, že při prodlení odborný ústav obsah toxické látky v těle nezjistí, takže nebude možno prokázat, zda a který ošetřovatel škodu způsobil.

Důkazní břemeno v případě náhrady škody nese poškozený chovatel. Ten musí dokazovat, že škůdce porušil právní předpis a že mezi porušením povinnosti a škodou je příčinná souvislost. Jestliže se prokáže, že úhyn včel nastal skutečně otravou přípravku na ošetřování rostlin a místním šetřením vyjde najevo, že otravu způsobil porušením nějaké právní povinnosti ošetřovatel porostu, může si včelař nárokovat náhradu škody. Pokud dojde k soudnímu sporu, jsou hlavními důkazními prostředky výsledky laboratorního rozboru zaslaných vzorků a především zápis z místního šetření.

Zápis (protokol) z místního šetření. Je v zájmu včelaře, aby šetření proběhlo co nejdříve od vzniku události. Každé prodlení totiž snižuje pravděpodobnost vyřešení případu a náhradu vzniklých škod. Protokol sepíše zástupce KVS. Je třeba, aby protokol obsahoval co nejpodrobnější popis škodné události a co nejvíce poznatků a informací o okolnostech, za nichž ke škodě došlo. Závěry z místního šetření při vymáhání škod bývají stěžejním dokumentem zvláště pro příslušné znalecké posudky. Protokol by měl obsahovat zejména tyto informace:

²⁹ Rozbory provádí Státní veterinární ústav v Jihlavě.

1. *Den, hodina a místo šetření.*
2. *Jména a bydliště účastníků řízení, především zástupce KVS a státní rostlinolékařské zprávy, poškození chovatelé, ošetřovatel porostu, představitel ZO ČSV.*
3. *Označení stanovišť poškozených včelstev s uvedením vzdálenosti od ošetřovaných porostů.*
4. *Den a hodina ošetření porostu, teplota vzduchu, síla a směr větru, případně srážky, oblačnost apod.*
5. *Označení ošetřovaného pozemku – ošetřovaná kultura, výměra, označení, zda porost byl kvetoucí (v případě, že porost nebyl kvetoucí, je třeba zjistit, zda přípravek nemohl být vzhledem k povětrnostním podmínkám zanesen na kvetoucí porost v okolí ošetřované kultury, za kvetoucí porost se považuje též porost navštěvovaný včelami v době výskytu medovice nebo mimokvětního nektaru.*
6. *Způsob aplikace přípravku – zda byla provedena pozemně nebo letecky.*
7. *Použitý chemický přípravek (druh, název, koncentrace, atd.), důvod ošetření.*
8. *Přesný název ošetřovatele porostu (název organizace, sídlo, jméno odpovědného pracovníka).*
9. *Rozsah škody: (Uvede se, kdy byly pozorovány první příznaky otravy a jaké, počet postižených včelstev, oslabení včelstev v počtu plástů, procentuálně, případně jiné stanovení oslabení včelstev, např. zvlášť létavky a zvlášť ostatní včely, dle místních podmínek předpokládaný ušlý výnos v důsledku škod na včelách, atd.).*
10. *Odběr vzorků uhynulých včel a ošetřených rostlin – zda byl anebo nebyl proveden.*
11. *Vyjádření účastníků místního šetření (zejména ošetřovatele porostu, a to především, zda uznává odpovědnost za škodu a jaké by navrhoval řešení náhrady škod).*
12. *Vyjádření pracovníka KVS, zda bude provádět opakovaná místní šetření s určitým časovým odstupem vzhledem k tomu, že proces otravy u včel ještě probíhá a rozsah škod tedy nelze v současné době stanovit.*
13. *Podpisy a razítka zástupců OVS a SRS, podpisy ostatních účastníků řízení.³⁰*

Součástí zprávy o výsledku místního šetření je stanovení rozsahu škod. Za tímto účelem prohlédne zástupce KVS buď všechna včelstva, nebo jejich poměrnou část na všech postižených stanovištích. Úbytek včel v jednotlivých úlech může stanovit buď procentuálně

³⁰ MACHOVÁ, Jarmila: *Právo ve včelařství*, 1. Vydání, Praha: ORAC, 2001, str. 45,46

nebo počtem poklesu počtu obsednutých plástů. Při stanovení rozsahu škod nelze postupovat např. tak, že veterinář určí velikost škody v průměru na 50% v celé obci, nebo neuvede, zda se procentuální úbytek včel týká létavek nebo celého včelstva. Takovéto určení rozsahu je nepřesné a v konečném důsledku při soudním projednání věci může znamenat závěr, že výše uplatňované náhrady škody není věrohodně odůvodněna a s odstupem doby ji již nelze jednoznačně stanovit ani s pomocí znalce a soud může žalobu zamítnout. Škoda se musí na jednotlivých stanovištích posuzovat individuálně, protože stanoviště poškozených včelstev jsou od ošetřovaného pozemku různě vzdálena, létavky z každého včelstva jsou jinak zalétané a i včelstva sama jsou různě silná a otravu proto snášejí odlišně.

Výši škody může stanovit sám poškozený chovatel. Pokud ošetřovatel se stanovenou výší škody souhlasí a poskytne dohodnutou částku jako kompenzaci, dojde v podstatě ke smíru. To je ideální řešení. Dostane-li se případ až před soud, stanoví soudce obvykle soudního znalce v oboru včelařství. Znalec pak na základě záznamu o místním šetření vypracuje znalecký posudek, kde buď potvrdí výši škody stanovenou v protokolu zástupcem KVS, nebo výši škody změní. Výše škody by měla zahrnovat jednak cenu poškozených včelstev, ušlý medný výnos a náklady na odstranění následků škod, tj. na udržení poškozených včelstev (nákup matek, cestovné, cukr). Ušlý medný výnos se stanovuje podle průměrného medného výnosu v obvodu ZO ČSV. Pro tyto účely vedou ZO ČSV příslušné statistické výkazy pro účely poskytování údajů pro Český statistický úřad.

6.7 Úhyny včelstev a povinnosti policie

V případě, že se nepodaří při místním šetření zjistit, kdo v dané době prováděl ošetřování a je tím pádem odpovědný za vzniklou škodu, lze se obrátit na Policii ČR. Pokud škoda způsobená otravou včel bude vyšší než nepatrná (5000 Kč a více), může jít o trestný čin *poškození cizí věci*³¹, musel by být ale prokázán úmysl škůdce tato včelstva zahubit. Teoreticky by šlo o případ, kdy by nespokojený soused ošetřil kvetoucí stromy v blízkosti včelnice přípravkem pro včely zvláště nebezpečným v době, kdy včely létají, aby se sousedových včel zbavil. Byly případy, kdy nespokojený soused aplikoval jedovatou chemikálii přímo do úlu. Poškozený chovatel může podat trestní oznámení a orgány činné

³¹ Viz ust. §257 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

v trestním řízení jsou povinny na základě tohoto podnětu zahájit prověřování okolností, nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin.

Orgány policie mají mnohem větší možnosti zjistit, kdo v inkriminovanou dobu ošetřoval jaký pozemek. Do měsíce jsou povinny informovat poškozeného usnesením o výsledku vyšetřování. Proti usnesení lze podat stížnost, např. pokud vyšetřování neprobíhalo dostatečně důkladně. Pokud orgány policie zjistí, že došlo ke spáchání trestného činu, předají věc státnímu zástupci, který podá obžalobu. Návrh na náhradu škody je pak součástí žaloby.

Pokud dojde k úhynu včelstev v důsledku ošetřování porostů zemědělci, měl by přesto včelař nahlásit otravu Policii ČR. Otrava včelstev není jen škodou způsobenou včelaři, která se dá do určité míry vyčíslit, ale je i vážnou újmou na ekosystému v určité oblasti. Nesprávným chemickým ošetřováním zemědělských a lesních kultur totiž dochází k úhynu řady dalších drobných živočichů a tím i k poškození fauny v určité oblasti. Včelaři jsou většinou první, kteří zjistí, že došlo k místním škodám na ekosystému. Úhyn včelstev zakládá podezření, že byl spáchán trestný čin ohrožení a poškození životního prostředí podle § 181b, popřípadě §181a trestního zákona.

6.8 Shrnutí

Rostlinolékařská péče představuje významný a nezbytný regulativ, který omezuje možnost poškození životního prostředí přípravky na ochranu rostlin. Legislativní rámec, upravující tuto oblast vylučuje možnost poškození necílových organismů včetně včel, za předpokladu dodržení zákonného postupu. Pro účely včelařství je významná úprava prevence rizik otravy včelstev při ošetřování kvetoucích porostů, které včely navštěvují. Zákon k tomuto účelu definoval, co je kvetoucí porost, klasifikoval přípravky na ochranu rostlin do tří kategorií podle stupně nebezpečnosti a stanovil povinnosti jak ošetřovatelům porostů, tak chovatelům včel. Důležitá je zákonná úprava postupu příslušných orgánů v případě otravy včelstev a náhrady škody. Významnou roli na poli ochrany včelstev hraje **Státní rostlinolékařská správa**, která provádí registrační řízení, přiděluje přípravkům na ochranu rostlin stupeň nebezpečnosti pro včely a při porušení zákonných ustanovení uděluje pokuty za přestupky. **Obecní úřady** vedou evidenci stanovišť včelstev ve svém obvodu a ošetřovatelé porostů jsou povinni s nimi projednávat opatření k ochraně včel. Při otravě včelstev má významnou úlohu **Státní veterinární správa**, jejíž zástupce musí být přítomen při místním šetření a dále **orgány**

Policie ČR, které prověřují, zda při otravě včelstev nedošlo ke spáchání trestného činu. Zákonná úprava rostlinolékařské péče je harmonizována s právem ES.

7. Veterinární péče

Veterinární péče v České Republice je komplexně upravena v zákoně 166/1999 Sb., o veterinární péči (veterinární zákon). Cílem veterinárního zákona je ochrana zdraví lidí před nemocemi přenosnými ze zvířat na člověka a před nemocemi z potravin. Zákon rozděluje veterinární péči na několik klíčových oblastí:

- A. péče o zdraví zvířat a jeho ochranu, zejména předcházení vzniku a šíření onemocnění přenosných přímo nebo nepřímo mezi zvířaty vnímavých druhů a jiných onemocnění zvířat a jejich zdolávání a ochrana zdraví lidí před nemocemi přenosnými ze zvířat na člověka,
- B. péče o zdravotní nezávadnost živočišných produktů a krmiv a ochranu zdraví lidí před jeho poškozením nebo ohrožením živočišnými produkty,
- C. ochrana území České republiky před zavlečením nálezů zvířat a nemocí přenosných ze zvířat na člověka a před dovozem zdravotně závadných živočišných produktů a krmiv ze zahraničí,
- D. ochrana životního prostředí před nepříznivými vlivy souvisejícími s chovem zvířat, výrobou a zpracováváním živočišných produktů, jakož i ochranu zvířat a jejich produkce před riziky ze znečištěného životního prostředí,
- E. veterinární asanace,
- F. dozor nad dodržováním povinností a požadavků stanovených k zajištění těchto úkolů tímto zákonem, zvláštními právními předpisy a předpisy Evropských společenství (státní veterinární dozor).

Včela medonosná je pro účely veterinárního zákona považována za hospodářské zvíře (§3 odst.1c), podle povahy věci a okolností se za zvíře považuje i plemeno včel (§3 odst.1). Znamená to, že práva a povinnosti vyplývající z veterinárního zákona se vztahují na všechny chovatele včel, jak zájmové, tak podnikatele.

7.1 Péče o zdraví včel a jeho ochrana

Péče o zdraví včel spočívá především v provádění preventivních opatření, která jsou stanovena k předcházení vzniku a šíření nebezpečných nákaz. Ze včelích nemocí není našťastí žádná přenosná na jiné živočichy, včetně člověka. Mezi nejvýznamnější nemoci včel patří:

1. Varroáza – jejím původcem je roztoč *Varroa destructor* (VD), který se na konci minulého století dostal z Asie do Evropy a během 20 let se přizpůsobil místním podmínkám. Působí na larvální stadia včel, kdy se živí jejich hemolymfou a včela se líhne zdeformovaná a pro včelí společenství nepotřebná. VD má na svědomí masové úhyny včelstev po celé Evropě v posledních letech. Navíc má schopnost rychle a účinně si vytvářet rezistenci vůči používaným léčivům a je hostitelem celé řady pro včely nebezpečných virů.
2. Virové nákazy – mohou být způsobeny virem deformovaných křídel, akutní paralýzy včel, chronické paralýzy včel, pytlíčkovitého plodu, černání matečnicků, kašmírským virem a řadou dalších virů. O průběhu onemocnění napovídají již samotné názvy těchto virů. Virová onemocnění způsobená těmito viry jsou poměrně vzácná, výskyt stoupá rovnoměrně spolu s rozšiřováním VD, která slouží těmto virům jako hostitel.
3. Mor včelího plodu – virové onemocnění způsobené virem *Paenibacillus larvae*, nákaza je v dnešní době nevyléčitelná, jediný způsob jak zabránit rozšiřování, je spálení stanoviště. Napadené včelstvo slábne, až se stane obětí náletu loupeživých včel, které roznesou nákazu do širokého okolí (dolet včely až 5km).
4. Nosemóza - napadá včelstva zejména na jaře, kdy včely nemají dostatek příležitostí k pročišťovacím proletům. Prvok špatně snáší vysokou teplotu - silná včelstva se mu tak ubrání lépe než slabá a v letním období potom onemocnění mizí. Do Evropy se v posledních letech dostala také asijská forma této nemoci (*Nosema ceranae*), která má mnohem rychlejší průběh a její spory jsou mnohem odolnější. Způsobuje úhyn včelstva v řádu týdnů.
5. Tumidóza – *Aethina tumida*, malý úlový brouk, původem z Afriky. V úle naklade tisíce vajíček, z nichž se líhnou larvy, které napadají včelí plásty s pylovými i mednými zásobami a včelí plod, který požírají. Naše včela medonosná nemá takové obranné mechanismy proti tomuto škůdci, jaké mají africké kmeny včel. Z Afriky se brouk dostal do Severní Ameriky, Austrálie, v roce 2004 byl objeven v Portugalsku při nelegálním dovozu matek. Proti tumidóze ještě není vyvinuta účinná obrana.

Tento výčet včelích nákaz není úplný, obsahuje pouze ty nejdůležitější z nich. V dnešní době působí největší škody mor včelího plodu a varroáza. Tyto dvě nákazy, (spolu s hnilobou včelího plodu, která je dnes však považována za pouhé počáteční stádium moru včelího plodu), jsou označeny v příloze č. 2 veterinárního zákona jako nákazy nebezpečné. To znamená, že ustanovení veterinárního zákona vztahující se na včelařství, jsou zaměřena především na provádění preventivních opatření, která by zamezila výskytu těchto dvou nákaz.

Podrobné pokyny pro boj s těmito nákazami stanovilo MZe v **prováděcí vyhlášce 299/2003 Sb., o opatřeních pro předcházení a zdolávání nákaz a nemocí přenosných ze zvířat na člověka, ve znění pozdějších předpisů** a Státní veterinární správa v **metodických návodech**.

Pro boj proti moru včelího plodu platí metodický návod SVS ČR číslo 2/2007 ze dne 10.4.2007 a pro boj proti varroáze platí metodický návod SVS ČR číslo 3/2001 a jeho každoroční přílohy. Vyhláška je v současné době v procesu novelizace. Až nabyde účinnosti, bude zrušen metodický návod SVS k moru včelího plodu a bude se postupovat jen podle platné vyhlášky.

7.2 Mor včelího plodu

Mor se v přírodě do včelstva dostane hlavně s infikovanou potravou, kterou včely najdou v dutině po uhynulém včelstvu. Z tohoto pohledu jsou velmi nebezpečná volně žijící včelstva, zpravidla roje, které uletěly některému včelaři. Nákazu by mohly přenést i nakažené včely zalétnuté do cizího úlu. Toto riziko se značně zvyšuje při kočování. Teoreticky by nákazu mohl způsobit i med, který obsahuje zárodky moru a ocitne se, třeba jako neumytá sklenice na skládce odpadků. Chovatel může mor získat nákupem včelstev, rojů či oddělků, též použitím plástů, úlů, nástavků a veškerého dalšího materiálu, který přišel do styku s nemocným včelstvem. *To je často vysvětlení, proč se mor někde jakoby sám objeví. Státní veterinární správa vyšetřovala stovky případů a nejčastěji to bylo tak, že včelař použil staré věci, které on nebo někdo před ním v bláhové naději, že jsou dobré, odložil stranou při likvidaci morového ohniska. Často jsou to věci z pozůstalostí, někdy tak staré, že už nikdo nepamatuje, kdy a z jakého důvodu byly odloženy na půdu. Výmluvný je doložený případ ze Středočeského kraje, kdy nový majitel našel na půdě domu, který koupil od realitní kanceláře, spoustu starého včelařského náčiní. Zmínil se o tom večer v hospodě a místní včelaři si toto haraburdí*

rozebrali. Krátce na to vypukl mor u všech těchto osmi včelařů. Na té půdě byl předtím víc než 30 let.³²

Podle čl. 2 metodického návodu SVS ČR číslo 2/2007 pro mor včelího plodu musí být nákaza potvrzena laboratorně. K laboratornímu vyšetření se zasílá plást s podezřelým plodem nebo příškvary. Možnosti stanovení diagnózy jsou následující:

- a) klinické vyšetření včelího plodu a plástů s příškvary,
- b) vyšetření plástů ze zimních úhynů včelstev,
- c) laboratorního vyšetření podezřelého plodu,
- d) bakteriologického vyšetření medu,
- e) bakteriologického vyšetření zimní nebo letní měli.

Metodický návod dále vyjmenovává preventivní opatření, nutná k účinnému tlumení nákazy. Patří mezi ně zejména zákaz používání medu, pylu, plástů a vosku z oblastí s neznámou nákazovou situací a zjišťování příčin veškerých zimních úhynů a slábnutí včelstev. Dalším preventivním opatřením je zavedení veterinárního dozoru nad komerčními chovy matek a výrobami mezistěn, pravidelné bakteriologické vyšetření importovaných medů a namátkové kontroly medu původem z ČR nebo členských států EU. Metodický návod zakotvuje zákaz léčby včelího moru a povinnost vyhledávání a utrácení divoce žijících včelstev a rojů neznámého původu.

7.2.1 Ohlašovací povinnost chovatelů

Veterinární zákon stanovuje ve svém §11 odst.1c povinnost chovatelů, jakož i jejich zaměstnanců, pokud přicházejí do styku se zvířaty, živočišnými produkty nebo jejich vzorky a kteří vzhledem ke svému povolání, kvalifikaci a zkušenostem mohou rozpoznat příznaky nasvědčující podezření z nebezpečné nákazy, neprodleně uvědomit KVS nebo zajistit její uvědomění o tomto podezření. Tato ohlašovací povinnost zaniká, jakmile podezření z výskytu nebezpečné nákazy bylo nahlášeno úřednímu veterinárnímu lékaři anebo soukromému veterinárnímu lékaři. Ustanovení §67 upravující náhradu škody při

³² Monitoring choroby mor včelího plodu na území Jihomoravského kraje č.j. 8059/2008 ORR.

mimořádných veterinárních opatřeních, (dále jen MVO), stanovuje jako sankci za porušení této ohlašovací povinnosti ztrátu nároku na náhradu škody. Nesplněním ohlašovací povinnosti se chovatel navíc dopouští přestupku podle §71 odst.1c, za který lze uložit pokutu až do částky 20000 Kč.

7.2.2 Postup při podezření z výskytu nákazy

Do příchodu veterináře je chovatel povinen učinit neodkladná opatření, spočívající v zajištění, aby podezřelá zvířata neopustila svá stanoviště, aby produkty, pocházející od podezřelých včelstev nebyly používány, zpracovávány nebo uváděny do oběhu a aby byly ukládány odděleně, a předměty, které mohou být nositeli původců nákaz, nebyly vynášeny a používány mimo stanoviště (§12 odst.1a).

Při podezření z nákazy úřední veterinární lékař KVS vyšetří podezřelá včelstva tak, aby mohl potvrdit nebo vyloučit toto podezření. Klinické příznaky nákazy se projeví u zavíčkovaného plodu. Plást se jeví jako nepravidelně zaplodovaný, víčka jsou ztmavlá, propadlá, občas dřevá. Uhybnulá larva se mění na tmavohnědou lepkavou hmotu, která se v určitém stadiu táhne, typický je pro uhynulou larvu zápach klihu. Po vyschnutí uhynulé larvy vznikne příškvár, který je pevně přilepen na spodní stěně buňky. Včelstvo hyne většinou v zimě, v prvním nebo druhém roce po projevení prvních příznaků.

Potvrdí-li úřední veterinární lékař podezření, odebere vzorky k laboratornímu vyšetření a neprodleně uvědomí KVS podle ustanovení §12. Dále prověří neodkladná opatření učiněná chovatelem, a podle potřeby stanoví další opatření, zejména zákaz přemísťování včelstev, jakož i pravidla nakládání s medem a včelími produkty. Podle potřeby nařídí použití vhodných dezinfekčních prostředků. O svých zjištěních a učiněných opatřeních vyhotoví úřední záznam, jehož opis předá chovateli.

7.2.3 Mimořádná veterinární opatření při výskytu nákazy moru včelího plodu

Pokud je potvrzen výskyt moru včelího plodu nebo hrozí-li nebezpečí jeho šíření, nařídí KVS mimořádné veterinární opatření podle čl. 5 vyhlášky. MVO spočívá zejména ve:

- Vymezení ohniska moru a jeho výstražné označení. Ohniskem se rozumí stanoviště včelstev.

- Utracení živých včel, které se provede vysířením a okamžitým spálením veškerého spalitelného materiálu v ohnisku nákazy, pokud nelze provést jeho důkladnou dezinfekci. Není nutné pálit včelín a kočovné vozy a dále materiál, který je možné dezinfikovat. Nedřevěné materiály se mohou dezinfikovat roztokem vody, sava a louhu sodného. Dřevěné materiály lze dezinfikovat v rozehrátém parafínu o teplotě 150 stupňů po dobu min. 5 minut. O likvidaci včelstev se sepíše zápis.
- Zřízení ochranného pásma (do 5km vzdálenosti s přihlédnutím ke geografickým, biologickým a chovatelským podmínkám).
- Prohlídce všech včelstev v ochranném pásmu s rozebráním díla. O zjištěních se sepíše protokol, kopie se předá chovateli.
- Zákazu přesunu včelstev z ochranného pásma po dobu 1 roku (tj. do ukončení pozorovací doby v ochranném pásmu).
- Stanovení povinného provedení bakteriologického vyšetření směsného vzorku zimní měli ze stanovišť nacházejících se v ochranném pásmu.

Pokud bakteriologické vyšetření zimní měli nasvědčuje, že včelstvo by mohlo být pozitivní, provede úřední veterinární lékař opakované vyšetření včelstev s rozebráním díla v následujícím roce po vzniku ohniska. Při klinické prohlídce musí prohlížečel používat ochranné rukavice, např. gumové nebo pro jednorázové použití a následně provést dezinfekci rukou, oděvu a obuvi.

Bakteriologické vyšetření zimní měli se povinně provádí vždy při prodeji matek určených ke komerčním účelům a u chovů s komerční produkcí oddělků a včelstev

Ustanovení čl.6 vyhlášky nařizuje spálení veškerých včelích produktů pocházejících z ohniska (med, vosk, propolis, pyl a mateří kašička). Pokud nedojde ke spálení, mohou se tyto produkty neškodně odstranit prostřednictvím asanačního podniku. Med skladovaný nebo získaný v pozorovací době v ochranném pásmu může být uvolněn do oběhu jen po laboratorním vyšetření na přítomnost spor *Paenibacillus larvae*. V případě pozitivního nálezu může být zpracován jen za kontrolovaných podmínek v pekárenském průmyslu. Na jeho přepravu je třeba veterinární osvědčení. S ostatními včelími produkty z ochranného pásma může být nakládáno bez omezení. Po likvidaci včelstev a spalitelného materiálu chovatel zajistí provedení dezinfekce půdy pod a před výletem z úlů, dezinfekce stabilních včelínů,

kočovných vozů a veškerého kovového materiálu dezinfekčními prostředky, stanovenými KVS. Likvidaci provádí úřední veterinární lékař KVS, zástupce OV nebo ZO ČSV, včelař-chovatel, případně zástupce obecního úřadu. O likvidaci sepíše zástupce veterinární správy likvidační protokol.

Nákaza se prohlásí za zdolanou, jestliže během pozorovací doby **jednoho** roku nedojde v ochranném pásmu k onemocnění touto nákazou nebo podezření z ní.

Likvidace nákazy moru včelího plodu spálením všech včelstev, které se nachází v ohnisku, je opatření nové, realizované na základě vyhlášky č. 36/2007 Sb., která novelizuje §140 – 142 vyhlášky č. 299/2003 Sb., týkající se veterinárních opatření v případě moru včelího plodu. Až do nabytí účinnosti této nové vyhlášky se při prokázání nákazy v ohnisku likvidovala jen včelstva klinicky nemocná. Od včelstev klinicky zdravých se odebíraly vzorky glycidových zásob k laboratornímu vyšetření, a pokud nebyla prokázána přítomnost spór včelího moru (*paenibacillus larvae*), včelstva nemusela být likvidována. Spálení všech včelstev na stanovišti nařídil příslušný veterinární lékař pouze v případě že:

- na stanovišti bylo 50% a více klinicky nemocných včelstev,
- šlo o zanedbaný chov s nízkou úrovní včelařské péče,
- nebylo možno v chovu provést všechna přiměřená ozdravná opatření.

Praxí však bylo ověřeno, že toto opatření bývá velice často nedostatečné a mor včelího plodu se na takových stanovištích objevuje znovu. Pokud dojde k nakažení včelstva a chovatel tuto nákazu včas nezjistí, existuje reálné riziko, že jsou to právě ostatní včelstva na stanovišti, která nemocné a zesláblé včelstvo vyloupí a tak infikují své mateřské úly. Likvidace celého ohniska by měla problém této zákeřné infekce vyřešit. Problém nastává, pokud má chovatel na jednom stanovišti např. 40 a více včelstev a klinické příznaky nákazy se prokážou pouze u jednoho z nich. Aby chovatel na základě nové vyhlášky nepřišel zbytečně o zdravá včelstva, je rozumné rozmístit včelstva na více stanovišť s menším počtem včelstev.

7.2.4 Nedostatky současné právní úpravy

Veterinární zákon označuje včely jako hospodářské zvíře. Z logiky věci vyplývá, že tímto zvířetem není myšlena jednotlivá včela, ale celé společenství včel (dělnice, matka, trubci), obývající nějaký úl – včelstvo. Pokud chovatel včel zjistí u některého včelstva příznaky moru

včelího plodu, má povinnost nahlásit podezření příslušné veterinární správě. Do doby než přijde veterinář, musí chovatel provést neodkladná opatření, především zabránit přemísťování včelstev, tj. nekočovat. I když včelař nemanipuluje se včelstvy, jeho nemocné včely mohou svobodně vyletovat z úlu a roznášet nákazu po okolí, zejména trubci, kteří se ne vždy vrací do svého úlu a jsou doma v podstatě kdekoliv. Včelař nemá povinnost uzavřít česna nebo provést jiné opatření ani v případě, když zjistí klinické příznaky pokročilého stadia moru a je pouze otázkou času, kdy zesláblé včelstvo vysílí včely z okolí a odnesou si infikované zásoby do svých úlů.

Pokud chovatel nahlásí podezření veterinární správě, musí čekat na příjezd veterináře, který ale zrovna několik dní nemusí mít čas, protože nejsou stanoveny žádné lhůty, dokdy je třeba provést vyšetření k potvrzení nákazy. Když veterinář konečně dorazí, může se stát, že není dostatečně proškolen, včelám nerozumí apod. Pokud veterinář zjistí příznaky moru včelího plodu, musí odebrat vzorek plodového plástu s uhynulými larvami a odeslat ho k laboratornímu vyšetření do akreditované laboratoře, která nákazu potvrdí nebo vyloučí. Ani v tomto případě nejsou stanoveny žádné závazné lhůty, dokdy musí být laboratorní vyšetření provedeno. Pokud se nákaza potvrdí, nastane likvidace celého stanoviště (ohnisko), bez ohledu na to, kolik včelstev je nemocných a kolik zdravých...např. stanoviště s 50 včelstvy se likviduje celé i v případě prokázání nákazy pouze u jediného včelstva. Není však stanovena lhůta, dokdy je nutno likvidaci provést. Teoreticky může celý složitý proces trvat i několik týdnů. Až do doby než je včelstvo vysířeno a spáleno, funguje jako časovaná bomba, čeká na vyloupení od zdravých včelstev, které nákazu mohou odnést kilometry daleko.

I když veterinář při prohlídce zjistí podle klinických příznaků nákazy, že jde bez jakýchkoliv pochybností o včelí mor v pokročilém stádiu, nemůže nařídít likvidaci ihned, vždy musí čekat na výsledky rozboru. Dle čl.2 metodického návodu SVS ČR 2/2004 pro mor včelího plodu musí být nákaza potvrzena laboratorně.

Dnešní přísný systém likvidace nákazy spálením celého stanoviště může vést k tomu, že chovatelé, pokud zjistí nákazu u malého počtu včelstev, tuto nákazu nenahlásí a radši včelstva i s úly sami zlikvidují a spálí, aby zabránili riziku přenosu na svá zdravá včelstva. V takovém případě si však nemohou nárokovat náhradu nákladů a ztrát podle §67 veterinárního zákona, která se poskytuje pouze v důsledku provádění MVO. Navíc by se tímto postupem dopustili přestupku podle §71 odst.1c za který lze uložit pokutu až do 20000 Kč. Domnívám se, že úřední veterinář KVS by měl mít možnost v určitých případech upustit

od pravidla likvidace celého stanoviště, po zvážení všech okolností, jako je intenzita napadení, kvalita chovu a včelařského vybavení, hygiena, apod.... Zejména tehdy, pokud by včelař objevil nákazu v raném stádiu, kdy včelstvo ještě nebylo vyloupeno, okamžitě by včelstvo vysílil a zakonzervoval, aby zabránil vniku cizích včel. Po příchodu veterináře by byly odebrány vzorky k laboratornímu rozboru a prohlédnuta všechna ostatní včelstva. Pokud by ostatní včelstva na stanovišti byla zdravá, spálil by se jen úl nakaženého včelstva a chovatel by dostal náhradu nákladů a ztrát jako v případě MVO. Došlo by k vytyčení ochranného pásma, kde by se povinně provádělo bakteriologické vyšetření zimní měli. Koneckonců, veterinární zákon v §17 odst.4 v tomto případě umožňuje KVS k odůvodněné žádosti chovatele nebo z úřední povinnosti povolit individuální výjimku z ochranného a zdlavacího opatření, nařízeného jí nebo jiným příslušným orgánem, jestliže tím nedojde ke ztížení zdlavání nákazy nebo ke zvýšení nebezpečí jejího šíření. Veterinární správa však od nabytí účinnosti nového metodického návodu do dnešního dne žádnou takovou výjimku neudělila.

7.3 Varroáza

V roce 2007 došlo v některých oblastech České republiky – a to poprvé v historii tlumení varroázy – k hromadným ztrátám včelstev. Prudký nárůst populace roztoče se dostavil dříve než obvykle kvůli mírné zimě (2006-2007), kdy včelstva nepřerušila plodování a poškodil plod generace zimujících včel. Krátkověké včely hynuly již na podzim a úly zůstaly bez včel. Došlo také k rozmnožení virů. V mrtvých včelách a roztočích byla prokázána přítomnost většiny důležitých včelích virů.

Zimu nepřežila více než třetina z více než půl milionu tuzemských včelstev, přičemž v některých regionech České republiky uhynulo až takřka 70 procent včelstev.³³ Škody za úhyny byly odhadnuty na více než 100 milionu korun.

„K současné situaci přistupujeme s plnou vážností. Útěchou nemůže být ani skutečnost, že v ostatních státech Evropy jsou ztráty ještě vyšší a v USA dokonce katastrofální. Nesmíme se ani zaštiťovat tím, že se snad prokážou jiné příčiny hynutí včel než je přemnožení roztoče Varroa destructor, tudíž takové, které by včelaře zbavily viny. Hledají se hlavně v Americe. Do úvahy se berou elektromagnetické vlny z přemíry mobilů, geneticky upravené rostliny,

³³ V září 2007 bylo zazimováno 520.084 včelstev, na jaře 2008 jich bylo evidováno pouze 287.292. To znamená úhyn 232.792 včelstev.

nové systemické pesticidy, *Nosema ceranae*, stresy z kočování a dosud neznámé mikroorganismy, hlavně viry. I když nelze vyloučit negativní vliv uvedených faktorů, přece jen – známky hynutí, nebo spíše mizení včel (ve Spojených státech amerických byl pro tento jev zaveden termín CCD [colony collapse disorder] – jsou až nápadně shodné s příznaky varroázy. Nastalá situace kolem ztrát včelstev za příznaků CCD ve světě i u nás vyžaduje ještě mnoho výzkumné práce. Zejména v oblasti virů jsou znalosti nedostatečné. Vždyť efektivní výzkum začal zcela nedávno až po zpřístupnění moderních metod molekulární genetiky (PCR). Bez ohledu na nové výzkumy a třeba i překvapivé výsledky je aktuálně jediným řešením omezení populací roztoče *Varroa destructor*, a to léčením i zvyšováním přirozené odolnosti včelstev.

Pro nejbližší období vydá včas Státní veterinární správa České republiky novou přílohu k metodickému návodu tlumení varroázy. K tomu bude nutné vytvořit ještě řadu podkladů včetně podrobného vyhodnocení situace u nás i v zahraničí. Zvláště důležitá bude přesná analýza výsledku vyšetření zimní měli, a proto chceme apelovat na včelařskou veřejnost, aby odběru a zasílání zimní měli věnovala zvýšenou pozornost. To bude první krok k nápravě³⁴.

Příloha k metodickému návodu č. 3/2001 k prevenci a tlumení varroázy včel pro období léto 2008 až jaro 2009 byla vydána dne 31.3.2008 pod zn. 2008 / 280 / VET Státní veterinární správou. Stejně jako v předchozích letech řeší technické postupy při léčení varroázy. V souvislosti s mimořádnými podzimními úhyny v roce 2007 zavedla SVS monitoring nákazy, do kterého zapojila samotné včelaře. KVS jsou zmocněny rozhodovat o opatřeních k zefektivnění systému tlumení varroázy na základě výsledků průběžného monitoringu intenzity varroázy, které vyžadují od okresních výborů ČSV. Okresní výbory ČSV na svém území organizují monitoring tak, aby v každé ZO ČSV několik zodpovědných včelařů provádělo u svých vybraných včelstev monitorovací pozorování přirozeného denního spadu roztočů a výsledky předávali veterinárním orgánům. (Kontroly se prováděly ve čtrnáctidenních intervalech od 1. května do 30. června a v týdenních intervalech od 1. července do 30. září) Od 1. října do 31. prosince se kontroloval spad roztočů za 24 hodin po fumigacích a aerosolovém ošetření.

Příloha obsahuje klasifikaci léčiv a podmínky pro jejich užití. Nařizuje povinné kontroly vyvíječů aerosolu, které musejí být testovány ve dvouleté periodicitě. Testování provádí Výzkumný ústav

³⁴ Stanovisko Výzkumného ústavu včelařského v Dole k nálezové situaci, podzim 2007.

včelařský, s.r.o., Dol (dále jen VÚVČ) nebo členové ČSV vyškolení VÚVČ. Pro aplikaci léčivých přípravků se vyžaduje souhlas KVS nebo veterinární recept. Bez předpisu lze zakoupit pouze odparné desky s Formidolem. Léčivé prostředky a aerosolové vyvíječe jsou dotovány do 70 procent skutečně vynaložených výdajů v rámci boje proti varroáze podle nařízení vlády č. 197/2005 Sb.

Na základě této přílohy vydávají jednotlivé KVS každý rok formou nařízení mimořádná veterinární opatření, při výskytu a k zamezení šíření nebezpečné nákazy varroázy včel. Tato MVO mohou spočívat:

- ve zvýšení četnosti léčebných ošetření,
- ve zvýšení účinnosti aplikace.

Varroáza je nákaza, kterou nelze vyléčit jednorázově. Léčba musí systematicky probíhat po celý rok, včely se bez lidské pomoci neobejdou. Pokud nejsou léčeny, dojde k přemnožení roztoče a včelstvo hyne. S trochou nadsázky lze přirovnat světové včelařství k nemocné osobě uměle udržované při životě pomocí přístrojů. Pokud se přístroje odpojí, osoba zemře. Jediné včely, které s roztočem dokážou žít ve vzájemné symbióze, jsou jeho původní hostitelky, včely indické (*Apis cerana*). Kdyby na Zemi nežili lidé, ale jenom včely, příroda by si jistě pomohla sama. V současné době však nezbyvá nic jiného než udržovat včely při životě do doby, než se podaří vyšlechtit varroatolerantní včelu.

7.4 Mimořádná veterinární opatření

Nařizují je příslušné KVS. Varroáza i mor včelího plodu jsou označeny jako *nebezpečné nákazy*³⁵ a jako takové podléhají režimu veterinárního zákona. Specifikem varroázy je to, že v dnešní době již neexistují oblasti, kam by tato nákaza nepronikla. Neplatí proto ohlašovací povinnost chovatelů, s existencí varroázy ve všech včelstvech v ČR se počítá. Mimořádná veterinární opatření, při výskytu a k zamezení šíření nebezpečné nákazy varroázy včel, vydávají všechny KVS v ČR pro jednotlivé kraje, na základě každoroční přílohy k metodickému návodu č. 3/2001 k prevenci a tlumení varroázy včel. Tato opatření nejsou v případě varroázy tak přísná jako u včelího moru, jde vlastně jen o stanovení léčebných postupů a o regulaci kočování. Opatření

³⁵ Viz příloha č.2 zákona č. 166/1999 Sb., o veterinární péči.

v případě včelího moru zasáhnou včelaře podstatně citelněji. *Právní předpis KVS o MVO, který se označuje názvem nařízení krajské veterinární správy, se vyhlásí tak, že se vyvěsí na úřední desce krajského úřadu a všech obecních úřadů, jejichž území se týká, na dobu nejméně 15 dnů. Nařízení KVS nabývá platnosti a účinnosti dnem jeho vyhlášení; za den vyhlášení se považuje den jeho vyvěšení na úřední desce krajského úřadu. Nařízení krajské veterinární správy musí být každému přístupné u KVS, krajského úřadu a všech obecních úřadů, jejichž území se týká. To platí přiměřeně také pro ukončení nařízených MVO podle § 17 odst. 1, popřípadě pro změnu nebo ukončení některých z nich ještě před jejich ukončením podle § 17 odst.1.*³⁶

V řízení o MVO podle § 13 odst. 3 a podle § 53 odst. 1 písm. f), se neuplatní správní řád (§76 odst.5). Tato opatření veterinární inspektor ústně oznámí povinné osobě a o svých zjištěních a nařízených opatřeních pořídí zápis, jehož opis předá povinné osobě. Tato osoba může proti tomuto opatření podat námitky, a to do zápisu o tomto opatření, anebo písemně nejpozději do 3 dnů ode dne sepsání zápisu. Podané námitky nemají odkladný účinek. Podaným námitkám může KVS zcela vyhovět. Neučiní-li tak, předloží námitky bez odkladu SVS, jejíž rozhodnutí je konečné a doručuje se povinné osobě.

7.5 Náhrada nákladů a ztrát souvisejících s MVO

Výskyt moru včelího plodu vede k velkým škodám. Při likvidaci ohniska se musí všechna včelstva na stanovišti utratit a spálit i s úly, plásty, zásobami a veškerým hořlavým inventářem. Náhradu za likvidovaná včelstva poskytuje stát podle veterinárního zákona (§67). *Chovatelé se poskytnou náhrada nákladů a ztrát, které vznikly v důsledku provádění MVO za podmínky, že tato neprodleně uplatňovaná opatření zahrnují nejméně izolaci zvířat v hospodářství a zákaz jejich přemísťování od doby vzniku podezření z výskytu nákazy až po potvrzení jejího výskytu.*³⁷ Pro účely odškodňování škod a ztrát vzniklých v souvislosti s likvidací včelařského majetku v důsledku včelího moru hradí stát následující:

- náklady na utracení nemocných včelstev,
- utracená včelstva,
- náklady na očistu a dezinfekci,

³⁶ Viz ust. §76 odst.3 zákona 166/1999 Sb., o veterinární péči.

³⁷ Viz ust. §67 odst. 1 zákona 166/1999 Sb., o veterinární péči.

- včelařské zařízení, pomůcky, úly a jejich vybavení,
- náhradu za neškodné odstranění včelích produktů,

Náhrada se neposkytne, pokud chovatel nesplnil nějakou z povinností stanovenou veterinárním zákonem k předcházení vzniku, zamezení šíření a zdolávání nebezpečných nákaz.

*Odškodnění a náhrady se poskytují z prostředků státního rozpočtu na základě žádosti chovatele.*³⁸ Tato žádost může být podána nejdříve první den následující po dni likvidace stanoviště a nejpozději do 6 týdnů od tohoto dne. Tato lhůta je prekluzivní. Není-li žádost podána v řádné lhůtě, nárok na náhradu škody zaniká. K posouzení, zda jsou splněny podmínky pro poskytnutí náhrady a v jaké výši, si vyžádá Ministerstvo zemědělství stanovisko KVS. Náhrady se určují podle soupisu zlikvidovaného včelařského majetku připojeného k likvidačnímu protokolu, cena se stanovuje tabulkově.

Žádost o poskytnutí odškodnění a náhrady nákladů a ztrát, vzniklých v souvislosti s nebezpečnou nákazou (žádost) se podává se u Ministerstva zemědělství. Žadatel musí k žádosti přiložit potvrzení KVS, že náklady skutečně vznikly, doklady o výši účelně vynaložených nákladů a o výši ztrát.

*Pro zlikvidované a znehodnocené včelařské zařízení, pomůcky, úly a jejich vybavení při nařízené likvidaci v ohnisku nebezpečných nákaz hniloby a moru včelího plodu doloží chovatel požadovanou výši náhrady znaleckým posudkem nebo škodním oceněním potvrzeným okresním výborem ČSV*³⁹. Ocenění vychází z ceníku ČSV, dle něhož se postupuje v případech stanovení škod a ztrát vzniklých poškozeným chovatelům následkem nařízení MVO. V návaznosti na zpřísnění postupu v případě likvidace ohniska moru změnil ČSV na základě usnesení předsednictva ÚV ČSV ze dne 19. 9. 2006 ceník včelařských potřeb schválený dne 25. 3. 2000. Nový ceník zaktualizoval ceny včelařského vybavení. Pokud se zlikviduje stanoviště se starými úly a jiným vybavením, může dle nového ceníku výše náhrady převyšovat skutečnou cenu včelařského vybavení, v případě nového zařízení může být škoda větší než poskytnutá náhrada.

³⁸ §70 odst. 1 zákona 166/1999 Sb., o veterinární péči.

³⁹ Metodika organizačního zajištění činností Ministerstva zemědělství k naplnění příslušných ustanovení veterinárního zákona č. 166/1999 – čj. 486/2000-2220.

Při stanovení výše uvedených cen včelařských potřeb bylo počítáno s jejich velkoobchodními cenami navýšenými o 30% marži (kromě úlů vlastní výroby nebo vyrobených na zakázku). Roční odpis pro uvedené včelařské pomůcky se uplatňuje ve výši 5 %. Výjimkou je včelařský kuřák, který má odpis 20 % a včelařský klobouk 10 % ročně. Pokud budou včelařské pomůcky již odepsány, stanoví se cena dle stupně opotřebení minimálně ve výši 10 % z pořizovací (aktuální) ceny. U úlů je minimální částka ocenění 700 Kč. Stejně tak při oceňování starých typů úlů klasického typu, které se již nevyrábějí a není známa jejich pořizovací cena - např. Český nebo Moravský univerzál, Budečák, Pětiletka, Ležan apod. – se ocení paušální částkou 700 Kč. ⁴⁰ Cena utraceného včelstva je proměnlivá v závislosti na ročním období, kdy k likvidaci dojde. Cena včelstva včetně zásob a plástů je uvedena v příloze č. 2.

Chovatel si může nechat odhadnout hodnotu zlikvidovaného včelařského majetku *soudním znalcem*.⁴¹ Je na zvážení každého žadatele, zda se svou žádostí o náhradu škody pošle znalcem oceněnou škodu, nebo ocenění ponechá na pracovnících ministerstva, kteří postupují podle platného ceníku tržních cen včelařských potřeb schváleného ČSV. Je však třeba si uvědomit, že stav včelařských potřeb různých žadatelů může být různý. Kdo má věci zachovalé, i když staré, a pokud škoda není nízká, vyplatí se mu nechat si věci odborně ocenit a zaplatit znalecký posudek. Vyřízení takové žádosti je pak i rychlé, neboť pracovníci ministerstva nemusejí jednotlivé položky přepočítávat podle ceníku a podle stáří.

7.6 Přesuny včelstev kočováním

Obecně je úprava přemísťování hospodářských zvířat upravena v §6 veterinárního zákona. Přemísťením se rozumí každá - trvalá i dočasná - změna místa, v němž je zvíře chováno, provedená jakýmkoliv způsobem a k jakémukoliv účelu. Přemísťení je spojeno se zvýšeným rizikem přenosu a šíření nebezpečných nákaz. Je proto spojeno s určitými omezeními. Pokud chce chovatel přemístit svá včelstva na území jiného kraje, musí si vyžádat veterinární osvědčení k přemísťení včelstva mimo území kraje.

⁴⁰Ceník včelařských potřeb ČSV pro účely svépomocného fondu ČSV ze dne 19. 9. 2006.

⁴¹ Blíže viz zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

Veterinární osvědčení

Podle §6 odst. 1b je chovatel od něhož je včelstvo přemísťováno povinen vyžádat si veterinární osvědčení k přemístění včelstva mimo území kraje do jiného hospodářství. *Hospodářstvím se rozumí jakákoliv stavba, zařízení nebo místo, kde je hospodářské zvíře chováno, včetně chovu pod širým nebem.*⁴² Pod tuto definici jde zařadit jakékoliv stanoviště – včelín, kočovný vůz, volně ložené úly. Odst. 2 §6 stanovuje, že veterinární osvědčení musí být vyžádáno také k přemístění zvířete v rámci ochranného pásma nebo pásma dozoru, popřípadě dalšího pásma s omezením. Vzhledem k tomu, že kvůli plošnému rozšíření varroázy vyhláší všechny KVS každoročně MVO pro své území, je tak zapotřebí veterinárního osvědčení pro všechny přesuny.

Lhůta pro podání žádosti o vydání veterinárního osvědčení k přesunu včelstev činí 14 dnů přede dnem předpokládaného přemístění. Pro přesuny včelstev nevyžaduje zákon zdravotní potvrzení. Dále je třeba nahlásit změnu stanoviště obecnímu úřadu obce, v jejímž katastru se nové stanoviště nalézá minimálně pět dní před přesunem včelstev a uvědomit o přesunu místní ZO. *Při vydání veterinárního osvědčení pro přemístění včelstev jsou chovatelé osvobozeni od správního poplatku.*⁴³

Omezení přesunů z důvodu varroázy

Pro přesuny včelstev kočováním platí zásady metodického návodu SVS ČR 3/2001 bod V/2, kterým se určují podmínky k přemísťování včelstev. Přesun včelstev kočováním může být povolen:

1. obecně do oblasti o stejné nálezové situaci, přičemž za horší nálezovou situaci se považují oblasti (ohniska a jejich ochranná pásma) s potvrzeným výskytem rezistentních roztočů, a to bez ohledu na intenzitu a extenzitu nákazy,
2. byla-li včelstva vyšetřena a léčebně ošetřena, přičemž ve směsném vzorku měli nebyli zjištěni více než 3 roztoči na jedno včelstvo, a bylo-li vystaveno veterinární osvědčení pro přesun. V jednotlivých případech může být přesun povolen, i když počet roztočů přesahuje tuto hranici a chovatel prokáže, že všechna včelstva stanoviště byla ošetřena v předjaří.

⁴² Viz ust. §3 odst. 1b zákona č. 166/1999 Sb., o veterinární péči.

⁴³ Viz zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, část V.přílohy, pol. 70.

Omezení přesunů z důvodu moru včelího plodu

V MVO nařídí příslušná KVS úplný zákaz přesunu včelstev z ochranného pásma po dobu 1 roku (tj. do ukončení pozorovací doby v ochranném pásmu). Metodický návod SVS ČR 2/2007 zakotvuje povinnost bakteriologického vyšetření zimní měli při prodeji matek určených ke komerčním účelům a u chovů s komerční produkcí oddělků a včelstev. Jedná se o preventivní opatření, které se provádí bez ohledu na to, zda se včelstvo nachází v ochranném pásmu nebo ne. Osvědčení o negativním nálezu je pak předpokladem pro vydání povolení k prodeji pro příslušný rok.

7.7 Státní správa ve veterinární péči

Státní správu ve věcech veterinární péče v oblasti včelařství vykonávají Ministerstvo zemědělství, obce a orgány veterinární správy.

Ministerstvo zemědělství

Ministerstvo zemědělství je ústřední správní úřad, který stojí na vrcholu hierarchie orgánů v oblasti veterinární péče. Ministerstvo zveřejňuje informace na svých webových stránkách a vede věstník Ministerstva zemědělství, ve kterém musí zveřejňovat schválené programy ozdravování zvířat apod. Dále ministerstvo zejména:

- stanovuje hlavní směry rozvoje a úkoly veterinární péče a kontroluje jejich plnění,
- řídí výkon státní správy ve věcech veterinární péče a rozhoduje o opravných prostředcích,
- schváluje programy ozdravování zvířat a zásady pro vypracování pohotovostních plánů,
- koordinuje činnost ústředních orgánů státní správy při plnění jejich úkolů, může měnit nebo ukončit mimořádná veterinární opatření vyhlášená SVS, která trvají déle než 15 dnů,
- rozhoduje o náhradě nákladů a ztrát vzniklých v souvislosti s nebezpečnými nákazami,
- zřizuje státní veterinární ústavy a ústav pro vědeckovýzkumnou činnost v oboru

veterinárního lékařství a na návrh SVS schvaluje národní referenční laboratoře, např. referenční laboratoř pro nákazy včel ve VÚVČ Dol.

Obec

Do pravomoci obce patří schvalování míst (tržnic), na nichž lze konat trhy určené k prodeji zvířat a živočišných produktů, tedy i včelích produktů. Na návrh KVS nařizuje obec MVO, ukončuje tato MVO a dozírá na jejich plnění na území svého obvodu.

Orgány veterinární správy

Pravomoc a působnost těchto orgánů je upravena v §47 až 57 veterinárního zákona. Státní veterinární správa vykonává působnost na celém území České republiky. Státní správu ve věcech veterinární péče v jednotlivých krajích vykonávají KVS. Orgány veterinární správy jsou správními úřady a účetními jednotkami. Ústředního ředitele SVS jmenuje a odvolává ministr zemědělství. Ústřední ředitel jmenuje a odvolává ředitele KVS a se souhlasem ministra též ředitele státních veterinárních ústavů.

Státní veterinární správa (SVS) zpracovává koncepcce ochrany zdraví zvířat a zabezpečuje realizaci těchto koncepcí.⁴⁴Dále řídí činnost KVS, rozhoduje o opravných prostředcích proti jejich rozhodnutím, vykonává státní dozor a vydává závazné pokyny k odstranění nedostatků.

Krajská veterinární správa (KVS) organizuje provádění povinných preventivních a diagnostických úkonů k předcházení vzniku a šíření nákaz a k jejich zdolávání, rozhoduje o nařízení, změně a ukončení MVO v obvodu své působnosti nebo jeho části, dozírá na jejich plnění a povoluje individuální výjimky z nařízených MVO. Oznamuje na základě výsledků předběžného vyšetření zvířat podezření z výskytu nebezpečné nákazy SVS a po jejich potvrzení výskyt této nákazy příslušnému krajskému úřadu nebo obci. Vykonává státní veterinární dozor a vydává závazné pokyny k odstranění zjištěných nedostatků. Po provedené veterinární kontrole vydává veterinární osvědčení a odpovídá za jeho úplnost a správnost. Dále ukládá pokuty za nesplnění nebo porušení povinností, požadavků nebo podmínek stanovených tímto zákonem a předpisy Evropských Společenství.

⁴⁴ Viz např. metodický návod SVS ČR číslo 2001/03/EPIZ k prevenci a tlumení varroázy včel nebo metodický návod SVS ČR číslo 2/2007 (Ře/585/2007) pro mor včelího plodu.

7.8 Shrnutí

Právní úprava včelařství v oblasti veterinární péče se zaměřuje na prevenci a boj s nebezpečnými včelími nákazami. Jsou jimi nákaza moru včelího plodu a varroáza. Varroáza je rozšířená na celém území České republiky a právní úprava se soustředí především na regulaci léčby této nákazy tak, aby probíhala efektivně a jednotně na celém území republiky. Po masivních úhynech na podzim roku 2007, které nastaly v důsledku přemnožení roztoče, byl zintenzivněn léčebný postup a situace se stabilizovala. Včelí mor je sice poměrně vzácný, o to více je však nebezpečnější. Postupy při jeho léčbě jsou drastické a vedou k likvidaci celého stanoviště v ohnisku nákazy.

Základ právní úpravy tvoří zákon č.166/1999 Sb., veterinární zákon a dále prováděcí podzákonná novotvorba. Pro oblast včelařského práva má velký význam činnost SVS, která ve spolupráci s ČSV vypracovává koncepce ochrany zdraví včel a tyto koncepce realizuje vydáváním metodických návodů, které jsou závazné jak pro podřízené orgány, tak pro chovatele včelstev. Při výskytu nákazy mohou KVS vyhlášovat mimořádná veterinární opatření (MVO), která významně zasahují do práv chovatelů. Na základě těchto opatření mohou být omezeny nebo vyloučeny možnosti přesunů včelstev a může být nařízena likvidace stanoviště. Takto postižení včelaři mají nárok na náhradu nákladů a ztrát, souvisejících s MVO.

8. Šlechtění, plemenitba a evidence včel

Šlechtění a evidence včel jsou upraveny v zákoně č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat (plemenářský zákon) a prováděcí vyhlášce č. 448/2006 Sb., o provedení některých ustanovení plemenářského zákona. Účelem plemenářského zákona je stanovit podmínky a pravidla pro šlechtění a plemenitbu vyjmenovaných hospodářských zvířat, pro ochranu, uchovávání a využívání genetických zdrojů zvířat, pro označování zvířat a pro evidenci evidovaných zvířat, chovaných na území České republiky tak, aby tato činnost byla, za podpory ze státních prostředků, nástrojem pro zvelebování populací těchto zvířat a zachování jejich genetické rozmanitosti. Pro účely včelařství jsou důležité zejména předpisy o šlechtění a evidenci včel.

8.1 Evidence včelstev

Zákonná úprava evidence včel je obsažena ve vyhlášce č. 136/2004, kterou se stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidence a evidence hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem. Ústřední evidenci včel provádí Českomoravská společnost chovatelů, a.s., pracoviště ústřední evidence včel, Hradištko pod Medníkem (ČMSCH). *Každý chovatel musí nahlásit počet zimovaných včelstev a umístění jednotlivých stanovišť k 1. září kalendářního roku,⁴⁵ a to nejpozději do 15. září téhož roku na formuláři, který chovateli ČMSCH zašle poštou. Pokud chovatel dováží včely z jiných členských států nebo ze třetích zemí, musí zaslat ČMSCH do 30 dnů údaje o:*

- zemi, odkud byly včely dovezeny nebo přemístěny,
- plemeni dovezených včel,
- počtu přemístěných nebo dovezených jedinců včelstev.

ČMSCH vede registr chovatelů včel. V registru se u každého chovatele eviduje:

- a) registrační číslo chovatele,
- b) jméno, případně jména a příjmení nebo obchodní firma anebo název chovatele,
- c) rodné číslo u fyzické osoby nebo identifikační číslo právnické osoby,
- d) adresa místa trvalého pobytu nebo sídla chovatele,

⁴⁵ Viz ust. §80 odst. 1 vyhlášky č. 136/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti označování a evidence zvířat.

- e) umístění každého stanoviště včelstev k 1. září kalendářního roku, název a číselný kód katastrálního území, případně adresa, pokud je známá,
- f) počet včelstev k 1. září kalendářního roku na jednotlivých stanovištích.

8.2 Šlechtění včel

Dlouholetým výzkumem i zkušenostmi z ostatních středoevropských zemí s podobnými klimatickými podmínkami se na území ČR nejvíce osvědčilo plemeno včely medonosné kraňské (*Apis mellifera carnica*, Pollmann). *Plemeno bude proto nadále šlechtěno na kombinaci užitkových vlastností s výrazným zaměřením na mírnost a odolnost proti nemocem. Základními sledovanými parametry včelstev zapojených ve šlechtitelském programu jsou: medný výnos, mírnost, sezení, rojivost, rozvoj, hygienické testy. Shoda s plemenným standardem se posuzuje morfometrickou analýzou validovanou testy DNA⁴⁶. Pro řízení plemenářské práce v chovu včel platí zákon č. 154/2000 Sb., (plemenářský zákon) ve znění pozdějších předpisů.*

8.3 Uzané chovatelské sdružení včely kraňské

Plemenářskou práci v chovu včel v České republice řídí uznané chovatelské sdružení včely kraňské, kterým je ČSV ve spolupráci s VÚVČ Dol, na základě oprávnění, vydaného Ministerstvem zemědělství České republiky dne 4. 5. 2001. Rozhodnutím Ministerstva zemědělství ze dne 25. 6. 2001 byl udělen ČSV jakožto oprávněné osobě souhlas k provádění kontroly užitkovosti, výkonnostních zkoušek, výkonnostních testů a posuzování včely kraňské. ČSV dále ověřuje a osvědčuje původ a stanoví genetický typ u dovezeného materiálu včel. Teprve po získání osvědčení o ověření původu a genetického typu lze plemenný materiál včel prodávat a nakupovat. Mezi základní cíle a poslání ČSV patří mimo jiné: *zakládat, zřizovat a provozovat v souladu s právními předpisy pozorovací, pokusná, plemenářská, výzkumná, signalizační, chovatelská a další zařízení, spolupracovat s veterinárními orgány a Výzkumným ústavem včelařským zejména při zkvalitňování chovu včel, při tlumení a likvidaci chorob a nákaz včel, v opylovací činnosti a využití zdrojů snůšky, apod.*⁴⁷

Dle ustanovení §10 plemenářského zákona se pro každé plemeno včel vede jediná

⁴⁶ Viz šlechtitelský program ČSV na období do roku 2012, schválený ÚV ČSV dne 18. 11. 2007.

⁴⁷ Stanovy ČSV, §3, písmeno c,j

plemenářská evidence. Plemenářská evidence se vede na základě označování matek ve šlechtitelských chovech a evidování matek v rodokmenové kartě podle evidenčních čísel. Řád plemenářské evidence je obsažen v příloze č. 5 vyhlášky č. 448/2006 Sb. Tento řád popisuje strukturu dokumentace v plemenném chovu včel, základní dokumenty, závazné pracovní postupy a způsoby značení matek ve šlechtitelských chovech.

8.4 Chovy včel

Chovatelský řád ČSV schválený ÚV ČSV dne 18.11.2007 dělí chovy včelích matek na užitkové a šlechtitelské. Jako užitkové chovy se označují chovy včelínové a chovy registrované. Vyšší stupně chovů jsou souhrnně označovány jako šlechtitelské a patří k nim rozmnožovací, uznané a oblastní chovy včelích matek.

- a) **Chovy včelínové:** V užitkových chovech odchovávají jednotliví chovatelé nebo několik chovatelů sdružených do chovatelského kroužku matky pro vlastní potřebu. Těmto chovům se doporučuje rozchov vyzkoušeného materiálu místního původu nebo materiálu pocházejícího z vyšších chovů. Nevyžaduje se jednotná evidence ani veterinární atest. Prodej matek mimo stanoviště je vázán veterinárním povolením stejně jako u přesunu včelstev.
- b) **Chovy registrované:** Cílem těchto chovů je rozchovávat větší počty výkonných matek pro své nejbližší okolí. Chová se z materiálu rozmnožovacích, eventuálně uznaných a oblastních chovů nebo z vlastního selektovaného materiálu. Chovatel vede úlový záznam, matriku matek a k prodaným matkám vystavuje evidenční lístek. Registrovaný chovatel musí mít k dispozici nejméně 20 včelstev, musí splňovat podmínky pro vydání veterinárního atestu pro prodej matek a musí být evidován sekretariátem ÚV ČSV a kontrolován okresním chovatelským referentem, kterému každoročně hlásí výsledky chovu.
- c) **Chovy šlechtitelské:** Šlechtitelské chovy uznává Český svaz včelařů, který je uznaným chovatelským sdružením, na základě přihlášky chovatele, doporučení Výzkumného ústavu včelařského, s.r.o., Dol a vyjádření příslušného inspektorátu KVS o zdravotním stavu chovu. O uznání chovu jako chovu šlechtitelského vede chovatelská komise uznávací řízení. Podrobná pravidla a závazné pracovní postupy pro šlechtitelské chovy jsou publikovány v aktualizované příručce plemenářské práce (PPP). Řízené číslované výtisky PPP spravuje plemenářský zootechnik, předseda chovatelské komise a

odborné oddělení sekretariátu ÚV ČSV. Aktualizovanou pracovní kopii PPP má k dispozici každý člen chovatelské komise a vedoucí každého šlechtitelského chovu. Příručka je rovněž přístupná na internetu.

- d) **Chovy rozmnožovací:** Rozmnožovací chovy pracují jako velkochovy. Plemenný materiál odebírají z oblastních a uznaných chovů. Rozmnožují ve velkém měřítku pouze prověřený materiál. Tím, že provádějí dokumentovanou selekci, podílejí se rozmnožovací chovy na šlechtitelském programu chovatelského sdružení.
- e) **Chovy uznané:** Za uznané chovy lze považovat elitní chovy včely kraňské, které vykazují trvalé nadprůměrné užitky, vyrovnanost a doprovodné vlastnosti. Základní plemenářskou metodou uznaných chovů je individuální výběr a možnost kontroly páření inseminací. Těžiště práce uznaných chovů je v dokonalé plemenářské práci, nikoliv v počtu odchovaných matek. Uznané chovy mají právo dodávat matky k dalšímu množení do rozmnožovacích chovů.
- f) **Chovy oblastní:** Oblastní chovy mají bezprostřední spojení s výzkumem v plemenitbě včel a předávají výsledky do praxe. Výběrovou základnu tvoří rozmnožovací chovy. Oblastní chovy jsou zapojeny do programů uchování genofondu včel. Dodávkami cenného plemenného materiálu do rozmnožovacích chovů ovlivňují kvalitu celého zemského chovu. Oblastní chovy jsou hospodářsky spravovány vlastníky, většinou výzkumnými pracovišti a Českým svazem včelařů. Oblastní chovy musí mít možnost použít inseminační techniku a morfometrickou analýzu včel. Zřizování a rušení oblastních chovů určují společně ČSV a VÚVč, s.r.o., Dol.

8.4 Česká plemenářská inspekce

Dozorovým orgánem, který kontroluje dodržování povinností stanovených plemenářským zákonem a příslušnými prováděcími vyhláškami, je Česká plemenářská inspekce. Je orgánem státní správy a je podřízena Ministerstvu zemědělství ČR. Jako kontrolní orgán státní správy je oprávněna vstupovat do prostor chovu, provádět příslušná šetření a vyžadovat od kontrolovaných osob potřebnou součinnost. Při zjištění nedodržení povinností může ukládat chovatelům, uznaným chovatelským a oprávněným osobám zvláštní opatření, což je například zákaz prodeje nebo nákupu plemenného materiálu, likvidace včelstev, zákaz plemenitby, nebo může uložit finanční postihy. Sankce pro chovatele fyzické osoby se

pohybují do výše 50000 Kč, pro právnické osoby a podnikající fyzické osoby jsou sazby pokut od 200 000 Kč do 600 000 Kč.

9. Produkty a služby včelařství

Kromě produkce medu je včela nejvýznamnějším opylovatelem. Obecně se udává, že hodnota včelí práce vykonané opylováním je asi desetkrát vyšší, než hodnota vyprodukovaného medu. *Odhaduje se, že ekonomická hodnota hmyzího opylení rostlin představuje ve světovém měřítku 217 biliónů USD.*⁴⁸ Vliv včel na opylení se stal předmětem zvýšeného zájmu vědeckých institucí zejména po roce 2007, kdy v USA následkem varroainvaze nepřežilo zimu více než 70 procent včelstev a následující rok byla zaznamenána drastické snížení úrody. Opylování jako služba má největší tradici právě v USA, kde jsou 2/3 z cca. 2,5 milionu včelstev cíleně používány k opylovací službě. Jedná se o smluvní vztah mezi pěstitelům a chovatelem včel. Za přistavení včelstev k určeným plodinám náleží chovateli dohodnutá odměna. Med se tak stává z ekonomického pohledu druhotnou záležitostí - „odpadní surovinou“, která se musí z úlu odstraňovat, aby včely mohly dál plnit svou opylovací činnost. *Například v Kalifornii díky neustále rostoucí výměře mandloňových sadů platí farmáři až 150 \$ za jedno přisunuté včelstvo. Včelařům tak vůbec nevadí, že nevyprodukují žádný med. Na jeden hektar je totiž potřeba 5-6 včelstev, což při výměře téměř 300.000 hektarů znamená neuvěřitelných 1,5 milionu včelstev. Včely se sem sváží z téměř celých Spojených států a začíná jich být nedostatek.*⁴⁹ Tento trend lze zaznamenat ve všech zemích, kde profesionální včelaři se stovkami či tisíci včelstev výrazně převyšují nad včelaři ze záliby. Jde zejména o Austrálii a Nový Zéland, v Evropě se nejvíce uplatňuje opylovací služba ve Francii a ve Španělsku, Řecku a Itálii.

V podmínkách střední Evropy je situace odlišná. V České republice je téměř v každé obci malý včelař. Zavčelení je tak relativně rovnoměrné a dostatečné. Zemědělci v naprosté většině případů za přisun včelstev neplatí, opylování považují za samozřejmost. Včelaři kočují se včelstvy z důvodu zvýšení medného výnosu či kvůli produkci jednodruhových medů. Činnost chovatelů včel spočívá proto pouze v produkci medu a ostatních včelích produktů

⁴⁸ WILKINSON, B.: *Science Daily*, 9/ 2000 str. 16.

⁴⁹ RAMBOUSEK, R.: Včelí produkty mýtů zbavené, *Moderní včelař*, 1/2007, str. 13, 14.

(vosk, propolis, rouskovaný pyl, včelí jed, mateří kašička), případně v chovatelské činnosti (prodej včelích matek a oddělků)

9.1 Produkce medu v České Republice a v EU

Med je odměna, kterou každý chovatel obdrží od svých včel za svou práci, vynaložený čas a energii. *Pro profesionální včelaře – tj. takové, kteří chovají více jak 150 včelstev a v souladu s názvem je lze označit za profesionály v oboru,*⁵⁰ je prodej medu předmětem obživy. Pro zájmové včelaře může být příjem z přebytku medu, který sami nespotřebují a prodají ho spotřebitelům, vítaným ekonomickým stimulem, který by měl podstatnou měrou finančně zajistit provozování jejich včelařské činnosti. *Tuzemská produkce medu v roce 2008 klesla meziročně o 28 procent na 6078 tun a byla nejnižšího od roku 2002.. Nižší výnos byl způsoben úbytkem včelstev během zimy a pro chov včel nepříznivým počasím.*⁵¹ Vývoj produkce medu v ČR obsahuje tabulka č. 3.

Pokud jde o světovou produkci medu, zaujímá první místo Asie, následuje Evropa a Severní Amerika. *Argentina se v roce 2005 stala prvním světovým vývozcem před Čínou, zatímco Evropská unie (EU) je prvním dovozcem. V roce 2005 EU vyprodukovala 174 000 t medu, (neboli 13 % světové produkce). Mezi první tři producenty medu v EU patří v roce 2004/05 Španělsko s 32 000 t, Německo s 26 000 t a Maďarsko s 19 500 t. Produkce 10 členských států, které přistoupily v roce 2004, představuje přibližně 43 000 t, neboli 25 % celkové produkce EU. Z těchto států jsou největšími producenty Maďarsko a Polsko. Celkový počet včelařů ve Společenství je 593 000, z toho je 17 986 považováno za profesionály (minimálně 150 včelstev). Celkový počet včelstev je 11 631 300, z toho 4 321 901 patří profesionálním včelařům. Jinak řečeno 3 % včelařů vlastní téměř 40 % včelstev.*⁵²

9.2 Výroba potravin

Veškerá pravidla, týkající se výroby, zpracování a distribuce potravin stanovuje zákon 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (potravinářský zákon). Tento zákon upravuje v návaznosti na přímo

⁵⁰ Viz Nařízení Komise (ES) č. 917/2004, příloha 2.

⁵¹ Více na: www.agris.cz/detail.php?iSub=518&id=161980

⁵² Více v KOM (2007) 131 v konečném znění, třetí zpráva komise Radě a EP o provádění nařízení Rady (ES) č. 797/2004.

použitelné předpisy Evropských společenství povinnosti provozovatele potravinářského podniku. *Potravinářský podnik je veřejný nebo soukromý podnik, ziskový nebo neziskový, který vykonává činnost, související s jakoukoliv fází výroby, zpracování a distribuce potravin. Provozovatelem potravinářského podniku je FO nebo PO odpovědná za plnění požadavků potravinového práva v potravinářském podniku, který řídí.*⁵³Z uvedeného vyplývá, že působnost zákona se vztahuje pouze na podnikající osoby. Na zájmové včelaře, tj. osoby, provozující zemědělskou prvovýrobu nepodnikatelsky, se potravinářský zákon nevztahuje.

9.3 Povinnosti provozovatelů potravinářského podniku

Základní povinnosti provozovatelů potravinářského podniku stanovuje potravinářský zákon. Mezi nejvýznamnější povinnosti provozovatelů podniku, který se zabývá zpracováním a distribucí medu patří především:

1. dodržovat smyslové, fyzikální, chemické a mikrobiologické požadavky na jakost medu, tak jak vyplývají z vyhlášky č. 76/2003 Sb., kterou se stanoví požadavky pro přírodní sladidla, med, cukrovinky, kakaový prášek a směsi kakaa s cukrem, čokoládu a čokoládové bonbony,
2. zajistit, aby v potravinách nebylo překročeno nejvyšší přípustné množství zbytků veterinárních léčiv a biologicky aktivních látek používaných v živočišné výrobě; v současnosti se jedná zejména o rezidua farmak, kterými je léčen mor včelího plodu ve třetích zemích (chloramfenikol, sulfonamid, nitrofurán, antibiotika),
3. ohlašovací povinnost; provozovatel musí oznámit v listinné podobě nebo způsobem umožňujícím dálkový přenos dat zahájení, změny nebo ukončení výkonu předmětu činnosti podle potravinářského zákona nejpozději v den, kdy tyto skutečnosti nastaly, příslušnému orgánu dozoru s uvedením svého jména, příjmení nebo obchodní firmy, místa podnikání a adresy provozovny, jde-li o osobu fyzickou, nebo obchodní firmy nebo názvu, sídla a adresy provozovny, jde-li o osobu právnickou, dále identifikačního čísla a předmětu činnosti nebo podnikání. Cílem ohlašovací povinnosti je udržet trvalý přehled o vyrábějících subjektech, jejichž počet a struktura výroby se stále mění.

Státní dozor nad dodržováním povinností provozovatelů potravinářského podniku vykonávají orgány veterinární správy, pokud jde o výrobu, skladování, dovoz, vývoz a prodej medu.

⁵³ Viz čl. 3 odst. 2 a 3 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002.

Státní zemědělská a potravinářská inspekce provádí státní dozor při výrobě a uvádění medu do oběhu a při vstupu a dovozu medu ze třetích zemí. Porušením stanovených povinností vzniká odpovědnost za správní delikt, za nějž může orgán dozoru uložit pokutu do 1 000 000 Kč. V případě překročení limitu nejvyššího přípustného zbytku veterinárních léčiv může pokuta činit až 50 000 000 Kč.

9.4 Med jako potravina

Potravinářský zákon označuje med jako potravinu živočišného původu. *Potravinami živočišného původu jsou takové potraviny, jejichž hlavní surovinou při výrobě jsou suroviny živočišného původu. Surovinami živočišného původu jsou všechny části těl zvířat, ptáků, zvěře, mořských a sladkovodních živočichů, mléko, vejce a včelí produkty.*⁵⁴ Z toho vyplývá, že na zacházení s medem se vztahují ustanovení vyhlášky Ministerstva zemědělství č. 287/1999 Sb., o veterinárních požadavcích na živočišné produkty. Tato vyhláška upravuje zejména:

- veterinární podmínky a požadavky, stanovené pro zacházení s živočišnými produkty,
- veterinární požadavky na uspořádání a vybavení provozů, v nichž se zachází se živočišnými produkty,
- veterinární podmínky prodeje živočišných produktů.

Z ustanovení § 26 vyhlášky vyplývá, že podnikatelské provozy určené pro zacházení se včelími produkty, musí mít samostatnou místnost nebo oddělený prostor pro jednotlivé pracovní postupy vyplývající z technologického postupu zpracování medu – tj. pro příjem medu, pro vlastní zpracování, plnění do spotřebitelských balení a skladování. Dále musí každý provoz obsahovat samostatnou místnost pro skladování obalů, a čistících a dezinfekčních prostředků.

Vyhláška dále umožňuje uvádět do oběhu jen včelí produkty od takových včelstev, v nichž se nevyskytuje mor a hniloba včelího plodu, a to pouze v případě, že takové produkty neobsahují patogenní činitele v množství škodlivém pro zdraví lidí.

⁵⁴ Viz ust. §2, písm. b,e zákona 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů.

9.5 Kvalita medu

Jak bylo již řečeno, do oběhu nesmí být vpuštěn jakýkoliv med, ale jen takový, který svým složením odpovídá kvalitativním požadavkům Evropské unie. Tyto požadavky obsahuje vyhláška č. 76/2003 Sb., kterou se stanoví požadavky pro přírodní sladidla, med, cukrovinky, kakaový prášek a směsi kakaa s cukrem, čokoládu a čokoládové bonbony. Smyslové a fyzikálně chemické požadavky stanoví příloha č. 3 této vyhlášky.

Pro účely vyhlášky se medem rozumí potravinu přírodního sacharidového charakteru, složená převážně z glukózy, fruktózy, organických kyselin, enzymů a pevných částic zachycených při sběru sladkých šťáv květů rostlin (nektar), výměšků hmyzu na povrchu rostlin (medovice), nebo na živých částech rostlin včelami, které sbírají, přetvářejí, kombinují se svými specifickými látkami, uskladňují a nechávají dehydratovat a zrát v plástech. Med se může členit podle původu na:

- ✓ květový (nektarový), který pochází zejména z nektaru květů,
- ✓ medovicový, který pochází z výměšků hmyzu (mšice, méry, puklice, červci).

Podle způsobu získávání a úpravy medu člení vyhláška med na:

- vytočený med - med získaný odstředováním odvíčkovaných bezplodových plástů,
- plástečkový med - med uložený a zavíčkovaný včelami do bezplodových plástů čerstvě postavených na mezistěnách vyrobených výhradně ze včelího vosku nebo bez nich a prodávaný v uzavřených celých plástech nebo dílech takových plástů,
- vykapaný medem – med získaný vykapáním odvíčkovaných bezplodových plástů (v dnešní době se jedná o nesmyslný způsob získávání medu),
- med s plástečky - med, který obsahuje jeden nebo více kusů plástečkového medu
- lisovaný med – med získaný lisováním bezplodových plástů za použití mírného ohřevu do 45 °C nebo bez použití tepla,
- filtrovaný med – med, který byl po získání upraven odstraněním cizích anorganických nebo organických látek takovým způsobem, že dochází k významnému odstranění pylu,
- pekařský med (průmyslový med) – med určený výhradně pro průmyslové použití nebo jako složka do jiných potravin; může mít cizí příchutí nebo pach, může vykazovat počínající kvašení nebo mohl být zahřán, dále med, získaný v pozorovací době

v ochranném pásmu ohniska včelího moru, u něhož byla laboratorním rozbořem prokázána přítomnost spór moru včelího plodu,

- pastový med – med, který byl po získání upraven do pastovité konzistence a je tvořen směsí jemných krystalů.

Do medu nesmí být přidány, s výjimkou jiného druhu medu, žádné jiné látky včetně přídatných látek. Z medu nesmí být odstraněn pyl ani jakákoli jiná složka, s výjimkou případů, kdy tomu při odstraňování cizích látek, zejména filtrací, nelze zabránit. Med, s výjimkou pekařského (průmyslového) medu, nesmí mít jakékoliv cizí příchutě a pachy, nesmí začít kvasit nebo pěnit, nesmí být zahřán do takové míry, že jeho přirozené enzymy jsou zničeny nebo se stanou neaktivní. Smyslové požadavky na med obsahuje příloha č. 4, fyzikální a chemické požadavky jsou zakotveny v příloze č. 5.

9.6 Ochranná známka „Český med“

Pro ochranu kvalitní produkce českých včelařů na českém trhu, který je z velké části vytěžován dovozem nekvalitního medu s nízkou úrovní biologických účinků a často i s obsahem antibiotik, vydal ČSV podnikovou normu č. 1/1999 pro český med. V souvislosti s uvedenou normou byla zaregistrována pro ČSV ochranná známka „Český med“ (viz příloha č. 1). Norma přinesla zpřísněné parametry, kterým musí vyhovovat med označený touto ochrannou známkou. Kromě toho, že med musí pocházet výhradně z území ČR, nesmí být obsah vody vyšší než 18% a obsah HMF (karamel, vzniklý zahříváním medu) nesmí převyšovat 20 mg/kg.

9.7 Označování medu

Označování medu na spotřebitelském balení upravuje obecně vyhláška č. 113/2005 Sb. o způsobu označování potravin a tabákových výrobků a dále pak vyhláška č. 76/2003 Sb., kterou se stanoví požadavky pro přírodní sladidla, med, cukrovinky, kakaový prášek a směsi kakaa s cukrem, čokoládu a čokoládové bonbony.

Na etiketě medu uváděného na trh musí být:

1. Označení potravin MED. Není přípustné užívat označení „včelí med“. Vyhláška v souladu s předpisy EU hovoří pouze o medu. Definice medu jasně říká, že med je potravina, která je tvořena včelami. Jiná potravina tedy nemůže být označena jako

med. Způsob označování potravin se provádí tak, aby neuváděl spotřebitele v omyl. U medu si spotřebitel může být jist, že se vždy jedná o čistý přírodní produkt včel. Např. pampeliškový med, bezinkový med, apod., tedy označení vylouhovaného bylinného nálevu smíchaného s cukrem nepřichází v úvahu.

2. Název skupiny: květový, smíšený, medovicový
3. Med se dále označuje způsobem získávání. V případě že se jedná o med vytočený, nemusí být způsob získávání uveden. Odpovídajícím způsobem však musí být na etiketě označen med lisovaný, plástečkový, pastovaný, apod...
4. Med je jednou z mála potravin, na kterých musí být uvedena země původu. Pokud se jedná o směs medů pocházejících z více zemí Evropské unie nebo ze třetích zemí, lze jej označit příslušným názvem
 - Směs medů ze zemí ES
 - Směs medů ze zemí mimo ES
 - Směs medů ze zemí ES a ze zemí mimo ES
5. Množství medu v balení- v gramech, kilogramech
6. Minimální trvanlivost – Protože med je potravinou s delší trvanlivostí než je 18 měsíců, může být trvanlivost označena jen uvedením roku, kdy trvanlivost končí.
7. Doporučený způsob skladování – v suchu, temnu a chladu
8. Označení výrobce, dovozce nebo prodejce – obchodní jméno, sídlo a IČO u právnické osoby, jméno a adresa u fyzické osoby.

Označení medu může být doplněno regionálním, územním nebo místním označením původu, pokud med pochází zcela z uvedeného zdroje původu - např. jihočeský, šumavský, vodňanský. A dále druhem rostlin, z nichž med zcela nebo převážně pochází (řepkový, slunečnicový, akátový, lipový). Med z ekologického zemědělství může být označen jako biomed.

9.8 Prodej medu „ze dvora“

Jedná se o prodej, který se uskutečňuje v místě bydliště chovatele, nejde o prodej do tržní sítě. Chovatel může prodávat med doma, na tržnici nebo může med dodávat do maloobchodní prodejny na území příslušného okresu, ve kterém chovatel bydlí nebo se v něm nachází stanoviště včelstev. Na chovatele se nevztahuje zákon o potravinách, protože nevystupuje jako podnikající osoba (nepodléhá povinnostem provozovatele potravinářského

podniku). Prodej medu ze dvora upravuje vyhláška č. 289/2007 Sb. ze dne 14. listopadu 2007, o veterinárních a hygienických požadavcích na živočišné produkty, které nejsou upraveny přímo použitelnými předpisy Evropských společenství a to v §15. Vyhláška stanovila maximální množství medu, který může drobný včelař prodat spotřebitelům. Jedná se o **dvě tuny** ročně. Včelí produkty prodávané „ze dvora“ musejí pocházet od zdravých včelstev, med musí být skladován v obalech, které splňují požadavky na obaly pro potraviny živočišného původu a nesmí být vystavován přímému slunečnímu záření.

10. Ekozemědělství a biomed

Stoupající poptávka po bioproduktech se nevyhnula ani medu. Žít „bio“ a „eko“ je v dnešní době moderní a lidí, kteří jsou ochotni utratit několikanásobně vyšší obnosy za bioalternativu k obyčejným potravinám přibývá. Aby mohl být med označen jako biomed, musí pocházet z ekologického chovu včel.

Úprava ekologického zemědělství je obsažena obecně v zákonu 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství, konkrétní podmínky pro chov včel v ekologickém zemědělství jsou dány nařízením Rady (EHS) 2092/91 o ekologickém zemědělství v příloze č. 1, bodě C. Léčení včel v ekologickém chovu upravuje příloha k metodickému návodu SVS č. 3/2001 pro rok 2008/2009. Ekologický chov včel může provozovat pouze registrovaný chovatel po skončení jednoletého přechodného období, během kterého se obyčejné včely postupně stávají „ekovčelami“. Stanoviště včel musí být umístěno tak, aby se v doletu tří kilometrů nevyskytovaly žádné konvenčně pěstované plodiny a současně musí být vzdáleno od zdrojů antropogenního znečištění (městská centra, dálnice, spalovny, průmyslové oblasti aj.). V ekologickém včelaření je vyloučena umělá výživa včel v průběhu snůšky, řepný cukr je zakázáno používat vůbec (umělá výživa v mimosnůškovém období je možná pouze za použití medu z vlastní ekologické produkce nebo povolených zdrojů energie z ekologické produkce – cukrový sirup, melasa). Také je zakázáno používat chemicky syntetizovaných léčivých přípravků za účelem preventivní léčby včel.

Vzhledem k plošnému rozšíření varroázy na území ČR je však používání chemicky syntetizovaných léčivých prostředků nezbytné. Metodický návod SVS zavedl povinný postup při léčbě, který je účinný a zároveň vylučuje kontaminaci včelích produktů rezidui léčiv. V ekologickém chovu včel se mohou používat pouze přírodní léčiva a homeopatika (kyselina

mravenčí, mléčná, octová a šťavelová, mentol, tymol, eukalyptus a kafr). Pokud se prokáže neúčinnost těchto léčiv, může veterinář nařídít použití léčiv chemických. Takto ošetřená včelstva však musí být na roční přechodnou dobu vyloučena z produkce biomedu. Vzhledem k tomu, že neúčinnost přírodních léčiv je vědecky prokázána, jeví se ekologický chov včel v tomto směru jako neuskutečnitelný.

Dalším paradoxem ekologického chovu je kladení důrazu na přirozené množení včel, nejlépe roji, které je umocněno zákazem přistřihování křídel matky. To vede k velkému množství rojů, které se mohou divoce usazovat v okolí ekologického chovu a působit jako stabilní zdroj různých nebezpečných nákaz. Kontraproduktivní se jeví i omezená možnost přidávání matek z konvenčních chovů (myšleno i vyšlechtěných matek ze šlechtitelských chovů), které nemají s produkcí biomedu nic společného...

Domnívám se, že v mnoha oblastech zemědělské výroby může ekologický způsob produkce skutečně přinést výrazné zvýšení kvality konečného produktu, nikoliv však při výrobě medu. Obzvláště u drobných včelařů, kteří dodržují obecné zásady chovu včel a léčení a kvalitou medu dosáhnou parametrů normy „Český med“, je biologická hodnota a kvalita medu na

úplně stejné úrovni jako kvalita biomedu. S nadsázkou lze podotknout, že biomed je pouze jakási past na neinformované spotřebitele, kteří se vezou na vlně biošílenství. V současné době je v ČR registrován *jediný ekologický chovatel včel*.⁵⁵

11. Podpora chovu včel

Jako motivace pro chovatele včel slouží různé finanční stimuly, poskytované jak na úrovni ES, tak z prostředků státního rozpočtu a krajských rozpočtů.

11.1 „Eurodotace“

Byla zavedena nařízením Rady (ES) č. 797/2004 o opatřeních ke zlepšení obecných podmínek pro produkci včelařských produktů a jejich uvádění na trh a provedena nařízením vlády č. 197/2005 Sb. Dotaci lze poskytnout na tato opatření:

⁵⁵ Jedná se o firmu JP Pošumavské včeličky, Dr. Ing. Jan Pintíř, PH.D.

1. **technická pomoc** – lze poskytnout dotaci na pořádání vzdělávacích kurzů a přednášek pro chovatele včel a nákup včelařského zařízení nejméně v hodnotě 20 000 Kč (medomet, nádoby na med, refraktometr apod.),
2. **boj proti varroáze** – na náhradu nákladů na prostředky, sloužící k prevenci nebo léčení varroázy nebo nákladů spojených s aplikací aerosolu při léčení varroázy (zakoupení aerosolového vyvíječe a léčiv),
3. **racionalizace kočování včelstev** – dotace se poskytuje na pořízení zařízení pro kočování včelstev v ceně min. 20 000 Kč. Hradí se 50% z ceny zařízení, max. 150 000 Kč a dále 50 Kč za každé přesunuté včelstvo,
4. **úhrada nákladů na rozboru medu** – hradí se náklady na fyzikálně-chemický rozbor medu a na rozbor medu na přítomnost spor včelího moru u akreditované laboratoře,
5. **obnova včelstev** – dotaci lze poskytnout na chov včelích matek z uznaného šlechtitelského programu (200 Kč za jednu prodanou matku) a na pořízení nových nástavkových úlů po zimním úhynu včelstev, za jehož příčinu stanovila SVS nakažlivé onemocnění (2 000 Kč za jeden nový nástavkový úl).

Dotace vyplácí Státní zemědělský intervenční fond (fond) na základě žádosti, kterou za své členy podává hromadně ČSV spolu s úředně ověřenou kopií stanov a dalšími nezbytnými doklady. Žádost se podává na předepsaném formuláři nejpozději do 30. června kalendářního roku, ve kterém o dotaci žádá. Fond může výši dotace pro jednotlivá opatření přiměřeně snížit, pokud souhrn všech žádostí na jednotlivé opatření překročí určitou stanovenou částku pro daný rok.

11.2 Dotace na zazimované včelstvo

MZe vydává každý rok „Zásady, kterými se stanovují podmínky pro poskytování dotací“ na základě ustanovení §2 a §2d zákona č. 252/1997 o zemědělství. Na tuto dotaci má právní nárok každý registrovaný včelař, který podá žádost prostřednictvím své základní organizace ČSV do 15. září daného roku. V žádosti musí uvést počet zazimovaných včelstev. V zásadách stanovených MZe pro rok 2008 se stanovila částka za zazimované včelstvo 180 Kč a vzhledem k masivním úhynům v zimním období 2007/2008, způsobeným roztočem varroa destructor, stanovilo MZe zvláštní dotaci na obnovená včelstva, která činila 500 Kč za každé obnovené včelstvo.

Objevují se kritické názory, zda má tato zvláštní dotace smysl. Je pravdou, že profesionální včelaři a další chovatelé s patřičnými odbornými znalostmi žádné mimořádné ztráty neutrpěli, protože nezanedbali povinnou léčbu. Zimní ztráty včelstev spojené s přemnožením roztoče VD postihly především nezodpovědné drobné včelaře, kteří místo postihu dostali naopak finanční kompenzaci.

11.3 Dotace poskytované kraji

Krajské úřady jednotlivých krajů mohou poskytovat v rámci své samostatné působnosti dotace na podporu včelařství. Tyto dotace mají obvykle za cíl ekonomicky stimulovat nové mladé adepty včelařství, kteří nemají dost finančních prostředků, aby mohli začít chovat včely. Většinou se poskytuje příspěvek na nákup včelařského vybavení, včelích matek nebo oddělků.

12. Včelařství a daně

Zisky z prodeje včelích produktů, které včelař jako fyzická osoba zrealizuje, upravuje zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu. Tyto zisky spadají do kategorie tzv. *ostatních příjmů*.⁵⁶ Jde o příjmy z příležitostných činností včetně příjmů ze zemědělské výroby, která není provozována podnikatelem. Pro účely včelařství je důležité ustanovení §10 odst. 3, které osvobozuje od daně příjmy, pokud jejich úhrn u poplatníka nepřesáhne ve zdaňovacím období 20 000 Kč; přitom příjmem poplatníka, kterému plyne příjem z chovu včel a u kterého nepřekročí ve zdaňovacím období počet včelstev 40, je částka 500 Kč na jedno včelstvo. Chovatelé, kteří mají méně než 40 včelstev jsou tedy od daně osvobozeni. Na ostatní chovatele, fyzické či právnické osoby, se vztahují přiměřeně předpisy zákona o dani z příjmu.

13. Institucionální zajištění

Každý významný úsek organizované lidské činnosti musí mít funkční strukturu pro řízení a koordinaci dílčích aktivit. Na institucionálním zajištění včelařství v České republice se kromě výše jmenovaných státních orgánů podílí především Český svaz včelařský. Jedná se o *občanské sdružení*⁵⁷, jehož členy jsou chovatelé včel (fyzické i právnické osoby). ČSV je

⁵⁶ Viz ust. §10 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

⁵⁷ Blíže viz zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

registrován na Ministerstvu vnitra České republiky od 22. června 1990 pod č.j. VSP/1-1463/90-R. Ke dni 31. Října 2008 bylo zaregistrováno 44 501 včelařů, kteří zazimovali 452 391 včelstev. Toto množství představuje 98 procent všech včelařů v zemi. Česká republika tak patří mezi státy s nejvyšší organizovaností chovatelů včel na světě. ČSV je právnická osoba, která má vlastní právní subjektivitu, vystupuje a jedná v právních vztazích vlastním jménem a má samostatnou majetkovou odpovědnost.

Mezi hlavní úkoly ČSV patří péče o růst odborné a společenské úrovně členů, působení na mládež a její získávání pro chovatelskou činnost, spolupráce se zákonodárnými a výkonnými státními orgány, vládními institucemi a nevládními organizacemi za účelem zajišťování legislativních kroků a dalších aktivit vedoucích k podpoře oboru včelařství, výzkumu, dobrého zdravotního stavu včelstev, opylovací funkce včel jako nenahraditelné přírodní aktivity a ochrany zdrojů snůšky. Veškerá činnost svazu se řídí stanovami, které jsou jeho základním programovým dokumentem.

ČSV je ve světě velmi uznáván za vynikající výsledky dosažené v oblasti zajišťování zdraví včelstev a za propracovanou metodiku jednotného preventivního postupu proti šíření nemocí včel.

ČSV úzce spolupracuje se Státní veterinární správou, se kterou uzavřel *dohodu o spolupráci*⁵⁸. Z této dohody vycházejí a na ni se odvolávají metodické návody vydané SVS ČR pro boj s nebezpečnými nákazami včel a včelího plodu. Smluvní strany dohody se zavazují k co nejužší spolupráci, při ochraně včel před nebezpečnými nákazami, péči o ochranu a tvorbu životního prostředí a v rámci včelařské a veterinární osvěty.

⁵⁸ Dohoda o spolupráci ČSV a Státní veterinární správy s účinností od 22.2.2005

14. Závěr

Ačkoliv není právní úprava včelařství v České republice zahrnuta v žádném speciálním zákoně, lze konstatovat, že celá problematika je všemi dotčenými právními předpisy upravena komplexně a zákonodárce nevynechal žádnou významnou oblast.

Legislativní rámec, upravující oblast rostlinolékařské péče vylučuje možnost poškození necílových organismů včetně včel. Současná právní úprava veterinární péče o zdraví včel dává záruku kvalitních včelařských produktů bez reziduí farmak, pokud chovatelé dodrží předepsané postupy léčby. Díky kvalitní organizaci ČSV, který sdružuje naprostou většinu všech chovatelů včel v České republice a jednotnému postupu při léčbě nebezpečných nákaz včel, bylo v celorepublikovém měřítku dosaženo výborných léčebných výsledků v boji proti varroáze. Podzimní a zimní úhyny v sezóně 2007/2008 nenabývaly rozsahu úhynů, které postihly jiné členské státy EU. V České republice rovněž nebyla zaznamenána rezistence roztoče VD v takové míře jako u západních sousedů. Důvod je spatřován opět v jednotném postupu při léčbě varroázy a v poměrně přísných podmínkách pro samostatné získání léčiv, které jsou vydávány pouze na veterinární předpis. Dalším problémem je mor včelího plodu, který decimuje včelstva na mnoha místech země. K potírání této nákazy je třeba přistupovat co nejdůsledněji, avšak v mnoha případech by SVS mohla změnit svůj standardizovaný přístup k likvidaci a mohla by v určitých oprávněných případech ušetřit stovky zbytečně utracených včelstev.

Důležitá je velice úzká součinnost Státní veterinární správy s Českým svazem včelařů a jejich spolupráce při potírání nebezpečných nákaz s Výzkumným ústavem včelařským, s.r.o., Dol. Soustavnou šlechtitelskou činností bylo na území České Republiky dosaženo celkového zavčelení včelou medonosnou kraňskou, která se projevila jako nejideálnější včelí kmen a její genotyp je uchováván a dále zušlechťován s ohledem na varroatoleranci a další užitečné vlastnosti.

Problémem zůstává import nekvalitního medu ze třetích zemí, především z Číny a zemí latinské Ameriky, který svou nízkou cenou strhává i výkupní cenu neporovnatelně kvalitnější tuzemské produkce a provoz mnoha včelařských chovů se v důsledku toho stává nerentabilní. V České republice je dalším problémem stárnutí a ubývání zájmových včelařů a nezájem mladé generace o tuto činnost, což vede k trvalému snižování počtu včelstev. Dnes se počet včelstev v ČR pohybuje na samotné hranici nutného zavčelení krajiny. Lze sledovat

celoevropský trend přesunu chovu včelstev od drobných zájmových včelařů na profesionální včelaře, provozující farmový chov včel. V těchto profesionálních včelařích lze spatřovat budoucnost českého včelařství. Vítaným stimulem pro provozování včelích farem je možnost čerpání eurodotací.

15. Slovník pojmů

Česno - hlavní vstup do úlu, nacházející se pod spodním nástavkem.

Příškvár – konečné stadium nákazy moru včelího plodu, kdy dojde k odvětrání vlhkosti z uhynulé larvy a ta zůstane přilepena ve formě pevného příškvaru ke spodní stěně buňky.

Zimní měl – kousky vosku ze zásobních buněk a jiný úlový „nepořádek“, který v průběhu zimy odpadá od tělesa zimujících včel na dno úlu. Množství a stav zimní měli slouží jako indikátor síly a zdravotního stavu včelstva.

Spora včelího moru – původce moru včelího plodu (*Paenibacillus larvae*) se může množit pouze v těle larvy. Jakmile mikrob vyčerpá z těla larvy všechny živiny, zhorší se mu podmínky pro další růst a mikrob se přebuduje na odolné klidové stadium, zvané spora. V této mimořádně odolné a téměř nezničitelné spoře vyčkává desítky let na svou příležitost dostat se znovu do těla zdravé larvy, aby se mohl začít množit.

Fumigace – způsob ošetření včelstev proti varroáze. Účinné látky se dostávají do úlu ve formě kouře, který se uvolňuje z doutnajícího fumigačního pásku, napuštěného léčivem a zavěšeného mezi rámkou.

Aerosolové ošetření – Účinné látky se za použití tlakového kompresoru váží na molekuly vody nebo acetonu a vpouští se do úlu ve formě aerosolu. K tvorbě aerosolu se používají speciální aerosolové vyvíječe.

Rouskovaný pyl – surový pyl, který je získáván speciálním zařízením, které způsobuje, že včela upustí přinesenou hroudu pylu už na česně. Využíván ve zdravotnictví.

Oddělek – malý nástavek, obsahující většinou 4 rámkou a mladou kladoucí matkou. Oddělky jsou vytvářeny jako prevence proti rojení a používají se jako rezervní včelstva nebo ke komerčním účelům.

Plástečkový med – med, který je prodáván v surovém stavu i s vystavěným dílem.

16. Seznam použité literatury

Zákony:

- Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví.
- Zákon č. 120/2002 Sb., o podmínkách uvádění biocidních přípravků a účinných látek na trh.
- Zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy.
- Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči.
- Zákon 166/1999 Sb., o veterinární péči (veterinární zákon).
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
- Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon).
- Zákon 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (potravinářský zákon).
- Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství.
- Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.
- Zákon 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Ostatní právní předpisy:

- Nařízení vlády č. 197/2005 o opatřeních ke zlepšení obecných podmínek pro produkci včelařských produktů a jejich uvádění na trh.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002.
- Nařízení Rady (EHS) 2092/91 o ekologickém zemědělství.
- Nařízení Rady (ES) č. 797/2004 o opatřeních ke zlepšení obecných podmínek pro produkci včelařských produktů a jejich uvádění na trh.
- Vyhláška č. 289/2007 Sb. ze dne 14. listopadu 2007, o veterinárních a hygienických požadavcích na živočišné produkty, které nejsou upraveny přímo použitelnými předpisy Evropských společenství.
- Vyhláška č.113/2005 Sb., o způsobu označování potravin a tabákových výrobků.

- Vyhláška č. 76/2003 Sb., kterou se stanoví požadavky pro přírodní sladidla, med, cukrovinky, kakaový prášek a směsi kakaa s cukrem, čokoládu a čokoládové bonbony.
- Vyhlášky Ministerstva zemědělství č. 287/1999 Sb., o veterinárních požadavcích na živočišné produkty.
- Vyhláška č. 448/2006 Sb., o provedení některých ustanovení plemenářského zákona.
- Vyhláška č. 136/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidence a evidence hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem.
- Vyhláška 299/2003 Sb., o opatřeních pro předcházení a zdolávání nákaz a nemocí přenosných ze zvířat na člověka, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška MZe č. 327/2004 Sb., o ochraně včel, zvěře, vodních organismů a dalších necílových organismů při použití přípravků na ochranu rostlin.
- Metodický návod SVS ČR číslo 2/2007.
- Metodický návod SVS ČR číslo 3/2001 a jeho každoroční přílohy.
- Metodika organizačního zajištění činností Ministerstva zemědělství k naplnění příslušných ustanovení veterinárního zákona č. 166/1999 – čj. 486/2000-2220.
- Ceník včelařských potřeb ČSV pro účely svépomocného fondu ČSV ze dne 19. 9.2006.
- Šlechtitelský program ČSV na období do roku 2012, schválený ÚV ČSV dne 18. 11. 2007.
- Stanovy ČSV.
- Chovatelský řád ČSV schválený ÚV ČSV dne 18.11.2007.

Knihy:

- DAMOHORSKÝ, M., SMOLEK, M.: *Zemědělské právo*, Praha: IFEC, 2001
- HOLUB, M., BIČOVSKÝ, J., a kol.: *Sousedská práva*, Praha: Linde, 2006.
- KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J.: *Občanské právo hmotné*, 3. Vydání, Praha: ASPI, 2006.
- MACHOVÁ, Jarmila: *Právo ve včelařství*, 1. Vydání, Praha: ORAC, 2001.
- PŘIDAL, A.: *Ekologie opylovatelů*, II.vydání, Brno: LYNX, 2005.

Články:

- PŘIDAL, A.: Ochrana včel před biocidními látkami - rostlinolékařská legislativa, *Agromanuál*, 4/2006
- BOUŘŇÁK, Jaroslav: Včelařství v době temna, *Včelařství*, 2004, č.6.

Internetové prameny:

www.vcelarstvi.cz

www.beedol.cz,

www.ovcsvpardubice.blog.cz

www.glenn-apiaries.com

www.abfnet.org,

www.ars.usda.gov

www.bees-online.com

<http://194.228.52.167> (ministerstvo zemědělství)

www.czso.cz

www.svscr.cz

www.vcelar.info

www.vcelarstvijirka.cz

17. Přílohy

Příloha č. 1
ochranná známka „Český med“

Příloha č. 2 - cena včelstev pro stanovení nákladů
a ztrát v souvislosti s MVO

jaro	21. 3. – 15. 5.	1 600 Kč
léto	16. 5. – 31. 7.	2 100 Kč
podzim	1. 8. – 30. 9.	1 300 Kč
zima	1. 10. – 20. 3.	1 200 Kč

1 ks matka	350 Kč
1 ks souše	15 Kč
1 kg vosk	80 Kč

Příloha č.3 - vývoj produkce medu v České
republice

Rok	Produkce
1994	7750 tun
1995	7267 tun
1996	5322 tun
1997	4532 tun
1998	7500 tun
1999	7318 tun
2000	7500 tun
2001	6300 tun
2002	5883 tun
2003	6306 tun
2004	7740 tun
2005	8371 tun
2006	9080 tun
2007	8467 tun
2008	6078 tun

Příloha č. 4 – smyslové požadavky na kvalitu medu

Med	Konzistence a vzhled	Chuť	Barva
květový	mírně až silně viskózní, tekutý, částečně až plně krystalický	výrazně sladká až škrablavá	vodově čistá až s nazelenalým nádechem, slabě žlutá až zlatavě žlutá
medovicový	mírně až silně viskózní, tekutý, částečně až plně krystalický	sladká, popřípadě kořeněná až mírně škrablavá	tmavohnědá s nádechem do červenohněda

Příloha č. 5 - fyzikální a chemické požadavky na kvalitu medu

Požadavek	Druh medu		
	květový	medovicový	pekařský (průmyslový)
součet obsahů fruktózy a glukózy (% hmot. nejméně)	60,0	45,0	-
obsah sacharózy (% hmot. nejvýše)	5,0	5,0	-
obsah vody (% hmot. nejvýše)	20,0	20,0	23,0
kyselost (mekv/kg nejvýše)	50,0	50,0	80
hydroxymethylfurfural (mg/kg nejvýše)	40,0	40,0	-
obsah ve vodě nerozpustných látek (% hmot. nejvýše)	0,10	0,10	-
elektrická vodivost (mS. m ⁻¹)	nejvýše 80,0	nejméně 80,0	-
aktivita diastázy (stupňů podle Schadeho nejméně)	8,0	8,0	-

Legal regulation of beekeeping

No bees, no plants. Beekeeping is a necessity, which warrants quantity and quality of agricultural production, that is why this section regulated by law. There is no special apicultural act in Czech republic. Legal regulation of beekeeping is divided into a few branches. Provisions, which are related to beekeeping are involved in Civil Code, Veterinary Act, Plant medicine Act, Foodstuff Act and so on. Most of provisions are involved in implementing regulations.

Civil Code No. 40/1964 is concerned with statutory questions of a civil law, as a proprietary law, neighbour's rights and damages with beekeeping. Most frequent problems which the Civil Code deals with, are disputes between two neighbours, when the first one, who is afraid of bees asserts, that the other neighbour's beekeeping interferes with his owner's freedom, because he can't use his property. He may for example be allergic to bee stings. Civil jurisdiction answer the question what is a bee bothering and when is it adequate or unadequate. There are a few crimes possibly concerned with beekeeping, grounded in Criminal Code No. 140/1961. It might be felony theft, destroying another's property, and environmental leopardy.

Plant medicine Act No. 326/2004 is that one, which protects the bees and other untarget organisms against chemical substances used at agricultural plants nursing.

Two dangerous diseases, the bee plague and varroa, present a huge problem, which is regulated by Veterinary Act No. 166/1999 and its implementing regulations. Very important in this branch of law is the position of the State Veterinary Administration of the Czech Republic as a public administration body under the Ministry of Agriculture, which passes methodical instructions for the fight against dangerous bee diseases. State Veterinary Administration cooperates at this law making with Bee Research Institute at Dol.

Quality, composition and marking of the honey governs Foodstuff Act No. 110/1997. In the Czech republic there are problems with the quality of imported honey, which is also very cheap and press redemption prices of czech honey down. Beekeeping as a proffesion has become unprofitable because of this. It is government business to support beekeeping, that is why there is a lot of supporting endowment programs for this activity.

